

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA EKONOMICKÁ

Bakalářská práce

Vzdělanostní struktura obyvatelstva České republiky

**The educational structure of the population in the Czech
Republic**

Julie Ketnerová

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Vzdělanostní struktura obyvatelstva České republiky*“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Plzni dne 23. 4. 2015

.....

podpis autora

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomáhali ve zpracování mé bakalářské práce. Zejména pak své vedoucí práce doc. PaedDr. Aleně Matuškové, CSc. za vstřícnost, ochotu, odborné vedení a hlavně za cenné rady při konzultacích. Velké poděkování patří také všem mým blízkým, především mé mamince, která mě motivovala a podporovala po celou dobu studia a také mi kontrolovala formální stránku práce.

Obsah

1 ÚVOD.....	8
1.1 Cíle	8
1.2 Metodika	9
1.3 Zhodnocení literatury a zdrojů informací	10
2 DEFINICE POJMŮ	12
3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZDĚLANOST	14
4 VZDĚLÁVÁNÍ V ČR PŘED ROKEM 1989.....	15
4.1 Vzdelanostní struktura dle sčítání 1950-1980.....	18
5 VZDĚLÁVÁNÍ PO ROCE 1989.....	21
6 VÝVOJ ÚROVNĚ VZDĚLANOSTI.....	23
7 VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURA OBYVATELSTVA ČR V SOUČASNOSTI.....	26
7.1 Vzdelanostní struktura podle pohlaví a věku	29
7.2 Vzdelání ekonomicky aktivního obyvatelstva	32
7.3 Územní rozdíly ve vzdelenostní struktuře ČR	34
7.3.1 Vzdelanostní rozdíly na úrovni okresů.....	34
7.3.2 Vzdelanostní rozdíly na úrovni spádových regionů ORP	37
8 VZDĚLANOST OBYVATELSTVA ČR V POROVNÁNÍ S EVROPOU	41
8.1 Úroveň vzdelenosti v regionech NUTS 2 podle indikátorů Eurostatu.....	43
8.1.1 Územní nerovnosti v EU dle stupňů vzdelenání ISCED 0-2	43
8.1.2 Územní nerovnosti v EU dle stupňů vzdelenání ISCED 5-6	46
8.2 Úroveň vzdelenosti v regionech NUTS 2 podle indikátorů OECD	47
8.2.1 Dosažené vzdelenání dospělých.....	48
8.2.2 Uplatnění na trhu práce dle vzdelenání	50
9 ZÁVĚR.....	52
10 LITERATURA A ZDROJE INFORMACÍ.....	54
10.1 Literatura	54
10.2 Elektronické zdroje	55
11 SEZNAM TABULEK, GRAFŮ, OBRÁZKŮ A MAP	59
12 SEZNAM ZKRATEK	60
13 SEZNAM PŘÍLOH.....	60

1 ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá tématem vzdělanosti populace České republiky, jak v historickém kontextu, tak i v současnosti. Dále pojednává i o prostorových rozdílech ve vzdělanostní úrovni obyvatel v rámci území ČR a také se zaměřuje na odlišnosti mezi některými regiony evropských států.

Vzdělání je důležitým faktorem, který ovlivňuje naši budoucnost, a to jak z hlediska uplatnění na trhu práce, tak v ohledu začlenění se do společnosti. Struktura vzdělanosti obyvatelstva také ovlivňuje lidský kapitál společnosti (Fischer a Mazouch, 2011).

Z pohledu vzdělanostní struktury obyvatel se v České republice rozlišuje několik stupňů nejvyššího dosaženého vzdělání, a těmi jsou základní vzdělání, střední vzdělání bez maturity, střední s maturitou a vysokoškolský stupeň vzdělání. Existuje samozřejmě i podrobnější rozdělení, kde se například střední vzdělání s maturitou rozděluje dále na střední vzdělání všeobecné nebo odborné, mezi které patří například zdravotnické či jiným způsobem odborně zaměřené školy. Vysokoškolské vzdělání se člení na stupeň bakalářský, magisterský a doktorský.

K tomu, abychom mohli porovnávat úroveň vzdělanosti obyvatelstva České republiky s jinými zeměmi, slouží mezinárodní klasifikace vzdělávání ISCED 97 (International Standard Classification of Education).

1.1 Cíle

Tato práce si klade za úkol splnit tři hlavní cíle. Prvním cílem práce je analýza vývoje vzdělanostní struktury obyvatelstva České republiky v několika posledních desetiletích od roku 1950 a následné zhodnocení zjištěných vývojových trendů pomocí indexní analýzy. Druhým cílem práce je porovnání vzdělanostní struktury obyvatelstva na úrovni okresů a správních regionů obcí s rozšířenou působností v současnosti a nalezení územních rozdílů, a to na základě dat ze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011. Třetím cílem je komparace aktuální vzdělanostní struktury České republiky a vybraných států, popřípadě regionů Evropské unie s použitím dat z databází Eurostatu a OECD. Data, která byla využita ke komparaci vzdělanostní struktury ČR a ostatních evropských států, jsou platná pro rok 2012.

1.2 Metodika

Pro tuto práci jsou základním zdrojem sekundární data z Českého statistického úřadu, přesněji ze Sčítání lidu, domů a bytů pro Českou republiku a z oficiálních stránek Eurostatu či OECD, kde byly zveřejněny informace o vzdělanostní struktuře obyvatelstva pro územní jednotky NUTS 2 v rámci Evropy.

V práci jsou využity jak metody statistické a grafické, tak metody kartografické. Ze statistických metod je to především indexní analýza, která umožnila charakteristiku vývoje dle časových řad a sledování trendů ve vzdělanostní úrovni obyvatelstva. Konkrétně z indexní analýzy byly použity bazické a řetězové indexy. Bazické indexy umožnily porovnání hodnot tzv. bazického neboli základního roku s roky následujícími. Jako bazický rok byl zvolen rok 1950, tedy začátek sledovaného období. Rok 1950 pro analýzu byl vybrán jako počáteční kvůli tomu, že teprve tehdy se začaly pomocí sčítání lidu, domů a bytů zjišťovat informace o nejvyšším dokončeném vzdělání obyvatel. Řetězové indexy byly využity ke sledování změn daného roku ve vzdělanostní struktuře vždy oproti roku předchozímu.

Důležitou součástí práce jsou grafické výstupy, které znázornily vývoj vzdělanostní struktury obyvatelstva. Zde byly použity především grafy sloupcové, stejně tak u zobrazení vzdělanosti podle pohlaví a podle věku. Pro grafické znázornění struktury vzdělanosti podle odvětví ekonomické činnosti byly použity grafy výsečové.

Velký význam pro vizualizaci dat mají v práci kartografické metody, z nichž je to především metoda kartogramu a metoda kartodiagramu. Mapy tvoří nedílnou součást kapitol o územních rozdílech ve vzdělanostní struktuře v České republice, ačkoli pro vizualizaci prostorových nerovností v Evropě byly mapy převzaty. Pro tvorbu mapových výstupů byly použity geografické informační systémy od společnosti ESRI- ArcGIS verze 10.0 a také data z digitální geografické databáze České republiky ArcČR 500.

Údaje za Českou republiku byly snáze dostupné na webových stránkách Českého statistického úřadu. Data za rok 2011 byla uveřejněna jak za jednotlivé okresy, tak za spádové regiony ORP. Naproti tomu z výsledků sčítání lidu, domů a bytů z předchozích let, tzn. z období 1950-1991, byla zveřejněna pouze data za celý stát ČR a nikoli za menší správní jednotky. Obtížnější bylo vyhledávání dat za země Evropské unie, přesněji za NUTS 2. Oficiální stránky Eurostatu byly v době sběru dat v procesu obnovy a informace, které zde byly dříve přístupné na starých stránkách, doposud

nebyly znovu aktualizované, tudíž nemohly být využity. Jednalo se o informace týkající se počtu obyvatel ve věku 15 let a více a jejich nejvyššího ukončeného vzdělání vztahené k územním jednotkám NUTS 2. Tyto údaje byly přístupné již pouze v kartografické podobě na stránkách Evropské komise a přesná čísla byla uvedena jen za některé regiony. Nové stránky Eurostatu stačily zatím uveřejnit pouze absolutní počty obyvatel na dílčích stupních vzdělání, což kvůli absenci dat o celkovém počtu obyvatel starších 15 let v regionech NUTS 2 nemělo potřebnou vypovídající hodnotu. Velkou měrou k získání informací o vzdělanostní struktuře jednotlivých regionů, přispěly také ročenky OECD s názvem *Education at a Glance*, z nichž byly vybrány údaje o nejvyšším dosaženém vzdělání u dospělé populace, tzn. u osob ve věku 25-64 let. Klíčovým dokumentem, který napomohl k sepsání vzdělanostních rozdílů v zemích EU, byla tisková zpráva vydaná Evropskou komisí *Education inequality Gross EU regions*.

Pro vyhodnocování dat byly v práci použity metody interpretace kartografických a grafických výstupů především v kapitolách o vzdělanosti dle pohlaví, věku či ekonomické aktivity. Dále byla využita metoda geografického srovnání vzdělanostní struktury na regionální úrovni v rámci Evropy a na úrovni okresů a spádových regionů ORP v rámci ČR. Pro komparaci úrovně vzdělanosti jednotlivých správních obvodů ORP byly určující tři ukazatele. Prvním byl podíl osob s nejvýše středním vzděláním s maturitou, druhým podíl osob s vyšším odborným vzděláním, které zahrnuje také nástavbové studium a posledním ukazatelem byl podíl osob s ukončeným vysokoškolským vzděláním. Práce také využívá metodu vysvětlujícího popisu a závěrečnou syntézu neboli celkové zhodnocení.

1.3 Zhodnocení literatury a zdrojů informací

Pro tuto bakalářskou práci byly využity odborné publikace, které napomohly zpracování především teoretické části a k části praktické byly využívány hlavně statistické zdroje dat.

Odborných publikací zabývajících se problematikou vzdělávání je celkem velké množství, ale většina z nich jsou pedagogického či sociologického typu. Velkým přínosem byly pro tuto práci rovněž geografické publikace. První z nich byla odborná publikace s názvem *Geografie vzdělání obyvatelstva* (Wahla, 1988), z které byly čerpány základní informace o dřívějších tendencích ve vzdělávání společnosti a také

o faktorech působících na vzdělávání obyvatel. Další geografickou prací byla publikace *Úvod do demografie* od Vladimíra Roubíčka (1997), která poskytla souhrn o způsobech zjišťování vzdělanosti obyvatel a vysvětlení některých důležitých pojmů. Autor se ve své práci mimo jiných věcí zabýval také otázkou, zda vůbec lze srovnávat vzdělanostní strukturu obyvatel na mezinárodní úrovni. Také z publikace *Ekonomická a sociální geografie* (Toušek a kol., 2008) byly převzaty některé informace týkající se problematiky zjišťování údajů o vzdělanosti obyvatel.

Pro vysvětlení základních definic, týkajících se tématu práce, byly hlavním zdrojem odborné slovníky. Prvním z nich je *Pedagogický slovník* (Průcha a kol., 2009) a druhým je *Velký sociologický slovník- II. svazek* (Linhart a kol., 1996). Oba tyto slovníky vysvětlují pojmy jako vzdělanost či vzdělanostní struktura dle různých hledisek. Také z publikací *Obecná pedagogika* (Skalková, 2007) a *Trh práce a vzdělanost v regionálním kontextu* (Tvrdý, 2007) byly převzaty některé definice.

Důležitou teoretickou publikací pro kapitoly o vzdělanostní struktuře v minulosti byla odborná práce *Vzdělanostní nerovnosti v české společnosti- vývoj od počátku 20. století do současnosti* (Simonová, 2011). Tato publikace vysvětluje důvody vzniku nerovností ve vzdělanosti na našem území ve dvou hlavních etapách, tedy před a po sametové revoluci. Zachycuje také tehdejší rozdíly v přístupu lidí k jednotlivým stupňům vzdělání. Druhou významnou publikací pro sepsání historického vývoje vzdělanostní struktury byla odborná kniha s názvem *Nerovnosti ve vzdělávání* (Matějů a kol., 2010). Publikace se mimo jiné zabývá také významem vzdělání v kontextu životního úspěchu z hlediska uplatnění absolventů na trhu práce. Další prací, která se zabývá obdobným tématem, je publikace *(Ne)rovné šance na vzdělání- vzdělanostní nerovnosti v České republice* (Matějů a kol., 2006) nebo publikace s názvem *Vzdělávání a školství ve světě* (Průcha, 1999). Zde se autor zaměřuje na srovnání vzdělanostní úrovně České republiky s jinými zeměmi a zabývá se také současnými trendy ve vývoji vzdělávání jak ve světě, tak i u nás.

Cenným přínosem byly také odborné vědecké či popularizační články zaměřující se na téma vzdělanosti obyvatel ČR. Jedním z hlavních článků, ze kterých bylo čerpáno, nesl název *Reprodukce vzdělanostních nerovností v České republice po sametové revoluci v evropském kontextu* (Simonová, Soukup, 2009). Článek pojednává o socioekonomických, kulturních a jiných faktorech, které ovlivňují nerovnosti ve vzdělanosti obyvatelstva. Jako další je třeba uvést článek rovněž od Simonové

(2008), s názvem *Educational Inequalities and Educational Mobility under Socialism in the Czech Republic*. Tento článek pojednává o nerovnostech ve vzdělávání za socialismu na území České republiky. Přírodným zdrojem byl také odborný článek- *Vliv sociálního a kulturního kapitálu na dosažené vzdělání* (Šafr, 2010).

2 DEFINICE POJMŮ

K porozumění užívaných termínů je nejdříve nutné definovat nejzákladnější pojmy týkající se této bakalářské práce. Mezi tyto pojmy patří vzdělání a s tím úzce spjatý a mnohdy zaměňovaný pojem vzdělávání, dále vzdělanost a nakonec vzdělanostní struktura.

Vzdělání a vzdělávání

Vzdělání je ve společnosti diferenciováno a lze rozlišovat jeho různé stupně a druhy. Základním členěním je rozdělení na formální a neformální vzdělání. Formální vzdělání je výsledkem vzdělávání ve školských institucích, na druhou stranu neformální vzdělání jsou vědomosti získané například pomocí samostudia nebo aktivit provozovaných mimo vzdělávací rámec (MŠMT, 2015).

Tvrđý a kol. (s. 8, 2007) charakterizuje vzdělání jako „soustavu vědeckých a technických vědomostí, intelektuálních a praktických dovedností včetně utváření morálních rysů a zájmů.“

Pedagogický slovník (2009) uvádí, že vzdělání je základní pojem pedagogické teorie a praxe, ačkoli ne zcela ujasněný a stále diskutovaný. V české pedagogické terminologii se často pojmy vzdělání a vzdělávání zaměňují. Vzdělávání je podle Velkého sociologického slovníku (1996) definováno jako proces získávání vědomostí ve formě poznatků a určitých schopností a dovedností, spojený s úsilím o integraci do dané kultury a společnosti a o aktivní přispění k jejich rozvoji. Vzdělávání probíhá ve všech etapách života, avšak v největší míře v dětství a ve fázi dospívání člověka. Podle Krejčího (1924) je vzdělání subjektivní pojem a je spojeno vždy s konkrétní osobou.

Pedagogický slovník (2009) pojem vzdělání vysvětluje několika různými způsoby podle základních pojetí. Prvním je osobnostní pojetí, kdy vzdělání je chápáno jako součást socializace jedince. Představuje vybavenost osobnosti na úrovni vědomostní, dovednostní a také vzhledem k osvojeným postojům, normám a hodnotám člověka. Druhé je pojetí obsahové. To definuje vzdělání jako zkonstruovaný systém

informací a činností, které jsou zahrnuty v kurikulu¹ různých škol a jednotlivých předmětů a jsou realizovány ve výuce. Třetí pojetí je pojetí socioekonomické, které chápe vzdělání jako jednu z kategorií, které charakterizují společnost. Je to vlastnost populace determinovaná sociálními faktory a kvalita vzdělání ovlivňuje kvalifikační strukturu obyvatelstva (Pedagogický slovník, 2009). Posledním je procesuální pojetí, podle kterého je vzdělání, přesněji vzdělávání „proces, jímž člověk rozvíjí svou individualitu, logické myšlení, vlastní zkušenosti a proniká do mezilidských vztahů“ (Skalková 2007, s. 27).

Vzdělanost

Pedagogický slovník (2009) uvádí, že přesný pojem v české pedagogice není vymezen, ačkoli se s ním často setkáváme například v médiích při hodnocení úrovně českého školství nebo také v dokumentech vzdělávací politiky.

Krejčí (1924) ve své knize *České vzdělání* považuje vzdělanost za objektivní věc. Podle něj se vzdělání v každém národu přenáší trvale z generace na generaci. Také uvádí, že vzdělanost má úzký vztah s národní kulturou.

Vzdělanost se podle Průchy (2014) dá chápat několika různými způsoby. První způsob vysvětluje vzdělanost jako dosaženou úroveň vzdělání obyvatelstva. Zde se vzdělaností rozumí podíl osob v nějaké skupině, které mají dokončený určitý stupeň školního vzdělávání. Dalším možným způsobem, jak Pedagogický slovník charakterizuje vzdělanost je podle kvality vzdělání, kterou poskytují obyvatelstvu školské instituce.

Podle expertů OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj) se vzdělanost obyvatelstva odvíjí podle struktury populace ve věku 25-64 let s určitým stupněm dosaženého vzdělání podle klasifikace ISCED (Education at a Glance: OECD Indicators 2014).

Vzdělanostní struktura

Průcha (1999) ve své publikaci *Vzdělávání a školství ve světě* uvádí, že vzdělanostní struktura znamená rozdělení populace určitého území (země, regionu) podle dosaženého stupně vzdělání. Provádí se také srovnání vzdělanostní úrovně

---

¹Kurikulum= v pedagogickém smyslu znamená tento pojem pohyb, plánovanou trasu vzdělávání. Zahrnuje vzdělávací program, ale také obsahovou náplň výuky i dosažený výsledek, zkušenost, kterou si žák ve škole osvojí. (Národní odborný ústav vzdělávání, 2015)

podle věku a dle pohlaví obyvatel a jejich ekonomického či sociálního postavení. Tyto poznatky se pak dále uplatňují při utváření vzdělávací politiky státu, nebo při plánování dalšího rozvoje školství.

3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZDĚLANOST

Faktorů, které mají vliv na vzdělání obyvatel, je mnoho a mohou být jak sociální, politické, ekonomické, tak i kulturní povahy. Ze sociálních faktorů lze uvést například podporu rodinného zázemí jedince, jeho sociální postavení ve společnosti, nadání, schopnosti a jeho duševní potenciál. Dalším sociálním faktorem je zájem jedince o určitý typ profese. Například u člověka vyrůstajícího v rodině lékaře, který má soukromou praxi, se předpokládá, že by v této profesi mohl pokračovat. Podle výzkumu PISA² v roce 2003, jehož cílem bylo zjistit míru jednotlivých sociálních faktorů na dosažené vzdělání jedince, byly zjištěny následující výsledky: největší vliv má vzdělání rodičů a jejich výchova. Vyššího vzdělání dosáhly osoby, které v dětství provozovaly mimoškolní aktivity a s rodiči se účastnily kulturních akcí. Naopak nepříznivým vlivem byl často vyšší počet sourozenců. To je spojeno především se sociálním kapitálem rodiny a omezeným rozpočtem na každého jejího člena, což má vliv na jeho šanci dosáhnout vyššího vzdělání (Sociologický ústav- Vliv sociálního a kulturního kapitálu na dosažené vzdělání, 2015).

Wahla (1988) uvádí, že v moderní společnosti obecně narůstá zájem o vzdělávání a že velký vliv má ekonomická situace dané země, což znamená, že systém školství je závislý na výdajích státu na odvětví vzdělávání. Dle ročenky Education at a Glance 2014 Česká republika v roce 2011 vydala ze státního rozpočtu na školství 4,5 % HDP, což je po Slovensku nejméně ze všech zemí OECD. Také ekonomická situace rodiny ovlivňuje možnosti studia. Například rodiny s vyššími příjmy se mohou rozhodnout pro soukromou školu, u které je vyšší šance na přijetí. Naopak ostatní, kteří se hlásí na veřejnou vysokou školu, musí v mnoha případech podstoupit přijímací řízení, což nezaručuje přijetí ke studiu.

Dalším faktorem jsou potřeby společnosti, na které by měly reagovat školy tím způsobem, aby otevřely ty obory, o které je na trhu práce nejvyšší zájem. Nedochovalo

---

² PISA (Programme for International Student Assessment) je považován za největší a nejdůležitější mezinárodní šetření v oblasti měření výsledků vzdělávání. Tento výzkum je jednou z aktivit Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Česká školní inspekce, 2015

by pak k tomu, že ve společnosti bude přebytek některých profesí jako například právníků, ekonomů, filozofů, sociologů atd. Chybí potom lidé v oborech, o jejichž studium není tak vysoký zájem, například strojírenské nebo elektrotechnické obory. Je otázkou, zda si studium těchto oborů lidé nevybírají kvůli vyšší obtížnosti. Řešením by mohly být projekty Evropské unie, které se snaží podporovat motivaci k technickému vzdělávání již na základních školách (spolupráce základních a středních škol, exkurze do průmyslových podniků, vznik vědeckých center- Techmanie Plzeň, IQ Park Liberec).

Důležitým faktorem je také motivace jedince ke studiu, protože lidé s vyšším stupněm vzdělání mohou získat nejenom dobré postavení ve společnosti, ale také široký kulturní, společenský či hospodářský přehled a tím se mohou lépe uplatnit na trhu práce. Koucký a spol. (2008) uvádí, že v České republice skoro 60 % lidí se po skončení střední školy rozhodne pro studium na vysoké škole a 7 % na vyšší odborné škole.

4 VZDĚLÁVÁNÍ V ČR PŘED ROKEM 1989

V rámci sčítání lidu, domů a bytů se vzdělanost obyvatel dříve sledovala pouze v ohledu gramotnosti populace, tedy schopnost orientovat se v textu a podepsat se (Toušek a kol., 2008). Tento způsob zjišťování vzdělanostní úrovně populace přetrval do konce rozpadu Rakouska-Uherska i v prvních dvou československých sčítáních roku 1921 a 1930. Dle Roubíčka (1997) je opakem gramotnosti negramotnost neboli jinými slovy analfabetismus. Za analfabeta je považovaný člověk, který neumí číst a psát a nezná abecedu. Dále Roubíček (1997) uvádí, že výsledky sčítání lidu, domů a bytů v roce 1921 poukázaly na skutečnost, že procento negramotnosti se zvyšuje směrem od západu na východ tehdejší ČSR. Toušek a kol. (2008) tvrdí, že v mnoha vyspělých zemích je podíl gramotného obyvatelstva téměř 100 % až na některé výjimky jako jsou například Kanada, Austrálie, nebo USA. Důvodem je velká míra přistěhovalců, kteří jsou mnohdy negramotní.

První informace o nejvyšším ukončeném stupni vzdělání obyvatelstva byly zjištěny až v roce 1950, kdy proběhlo první poválečné sčítání lidu, domů a bytů.

Wahla (1988) se zmiňuje o tom, že vzdělávání se stalo po druhé světové válce velice významným aspektem ve snaze o rozvoj lidstva. V národním, ale i mezinárodním kontextu zaujalo vzdělávání jedno z nejdůležitějších a předních míst. Dále také uvádí, že „náklady na vzdělávání obyvatel se zvýšily tak, že se ve státních rozpočtech

některých zemí dostaly na druhé místo, hned za náklady na zbrojení “ (Wahla 1988, s. 41).

Simonová (2006, 2008) uvádí, že nerovnosti ve vzdělání obyvatelstva jsou dány historickými souvislostmi, kde jsou hlavními hledisky politika, kultura, ekonomika a také demografický vývoj. Vliv minulých událostí je důležitý zpravidla proto, že jejich důsledky se ve vzdělanostní struktuře projevují až s určitým časovým zpožděním. „Výsledkem poválečného vývoje bývalého Československa v rámci vzdělávání byl nárůst průměrné délky studia, demokratizace a rozšíření středního školství, zavedení večerního a dálkového studia pro výdělečně činné a zrovnoprávnění žen“ (Simonová in: Matějů 2006, s. 63). To potvrzuje i Wahla (1988), který uvádí, že v poválečném období bylo velké úsilí obyvatel o demokratizaci vzdělávání. Dá se tedy říci, že snaha obyvatel o demokracii ve vzdělávání byla velká, především ve smyslu umožnění studia všem vrstvám, ačkoli tato demokratizace nebyla úplná v jiných směrech. Dále Wahla (1988) zmiňuje, že v tomto období docházelo v mnoha zemích k zavádění předškolní výchovy a povinné školní docházky. „Začínaly se zdokonalovat výchovně vzdělávací programy a zvyšovala se integrace jednotlivých článků vzdělávací soustavy“ (Wahla 1988, s. 41, 42). Dalším z jeho poznatků byl fakt, že se čím dál více prohlubovaly rozdíly mezi dosaženým stupněm vzdělání a úrovní vzdělání ve vyspělých a rozvojových zemích.

V roce 1948, kdy v únoru došlo k převratu, a v Československu byl nastolen komunistický režim, začaly být vzdělávací instituce pod politickou kontrolou. Výhodu lze najít v tom, že stát věděl kolik a kterých oborů může otevřít, jelikož sám všechno řídil a vlastnil. Socialismus chtěl docílit rovného přístupu ke vzdělání bez ohledu na sociální postavení lidí. Byla jim tak umožněna dostupnost všech forem vzdělávání. Shavit a Blossfeld (1993) se shodují, že hlavními trendy jak v tehdejších socialistických, tak v kapitalistických zemích, byly rozšiřování vzdělávacích systémů a růst průměrné kvality dosaženého vzdělání.

Ovšem za komunistického režimu na pozadí snahy o vytvoření rovnosti v přístupu ke vzdělání hrála velkou roli politická příslušnost, čímž se tedy demokratizace vzdělávání neuskutečnila v plném rozsahu. Ne každý, kdo chtěl získat vyšší vzdělání, měl tu možnost. Ačkoli v této době bylo vzdělávání poskytováno zcela zdarma a některým studentům středních a vysokých škol byla vyplácena prospěchová nebo sociální stipendia (v případě základních škol se žákům plně hradily od roku 1960

učebnice a další školní pomůcky), docházelo bohužel k tomu, že sociální původ nepřestával být jedním z hlavních kritérií pro přijetí na vysokou školu. „V boji o střední vzdělání si udržely nejvýhodnější pozice děti byrokratů, a byly na tom dokonce lépe než potomci odborníků“ (Simonová 2011, s. 53). U přijímacího řízení na vysoké školy by měly větší šanci na přijetí naopak děti odborníků zřejmě kvůli lepším předpokladům a vlohám. Ovšem díky tomu, že mnohým z nich nebylo umožněno vystudovat střední školu, měly lepší postavení opět děti „byrokratů“ (Simonová, 2011).

Tehdejší omezování přístupu, ať už ke střednímu či vysokoškolskému vzdělání, bylo výsledkem politické agendy, jejíž součástí bylo právě přijímací řízení, přičemž zásadní roli měla politická „loajalita“ rodičů dítěte ucházejícího se o vzdělání (Matějů, Smith a Basl 2010). Večerník a spol. (2000) v sociologickém časopise uvedli, že i přes totalitní tlak na tehdejší systém vzdělávání se jeho kvalita nezhoršila, jelikož navzdory omezování přístupu k vysokoškolskému vzdělání, byla určujícím faktorem pro přijetí ke studiu vzdělanostní úroveň rodičů dítěte. Typickým příkladem je bývalý prezident Václav Havel, který pocházel z buržoazní rodiny, a podařilo se mu úspěšně vystudovat vysokou školu.

Během následujících let se ale ukázalo, že tato diskriminace měla spíše neblahý dopad na ekonomiku. Díky příjmové nivelizaci dělnická třída ztrácela zájem o studium, jelikož se to finančně jednoduše nevyplatilo. Docházelo ke snížení ekonomické návratnosti vyššího studia. Dnes je očekávání společnosti takové, že čím vyšší vzdělání, tím lepší pracovní pozice a vyšší platové ohodnocení. Skutečnost tomu ale v mnohých případech bohužel neodpovídá. Příkladem mohou být učitelé, kteří i přes své vysokoškolské vzdělání, jsou finančně ohodnocováni leckdy méně než pracovníci ve výrobě s maximálně středním vzděláním. Dle databáze ČSÚ o průměrných hrubých měsíčních mzdách mají pracovníci v odvětví vzdělávání průměrnou hrubou mzdu 23 505 Kč a lidé v odvětví zpracovatelského průmyslu dosahují mzdy 23 798 Kč (ČSÚ, SLDB 2011b). Bohužel za období socialismu se často vyskytovali lidé bez potřebné kvalifikace i na významných pozicích (Boguszak, Gabal a Matějů, 1990, in: Simonová, 2011). Například Simonová (2011) uvádí, že podle výzkumu z roku 1972, nemělo potřebné vzdělání a praxi 64 % generálních ředitelů, 55 % technických a odborných náměstků, 61 % vedoucích větších oddělení a dokonce 38 % generálních ředitelů nemělo ani maturitu.

Jelikož tedy vzdělávací instituce byly v této době pod politickou kontrolou, centrální plánování určovalo nejen počet studentů a počet školských zařízení, ale také specializace oborů v plném rozsahu. Vzhledem k tomu, že za socialismu byl v Československu kladen velký důraz na těžký průmysl, rozvíjely se u nás spíše učňovské a technické typy škol (Matějů, Smith a Basl 2010). Dnes stát již tolik nereguluje počty otevíraných oborů a jejich specializace, což ale na druhou stranu může mít negativní dopady. Množství absolventů vysokých škol nenachází uplatnění na trhu práce v jejich oboru a často musí podstoupit tzv. rekvalifikační kurz. Také dnes je potřeba nasměrovat více studentů ke studiu technických oborů a regulovat počty přijímaných na obory humanitní, pro jejichž absolventy je těžké najít uplatnění vzhledem k vysoké konkurenci a nasycenosti trhu práce v tomto směru.

4.1 Vzdělanostní struktura dle sčítání 1950-1980

Cílem této kapitoly je analýza vzdělanostní struktury v jednotlivých letech podle výsledků jednotlivých SLDB v období 1950 až 1980, tedy do posledního sčítání lidu, domů a bytů uskutečněného před sametovou revolucí a následně zhodnocení potencionálních vývojových trendů ve vzdělanosti. Je nutné podotknout, že ještě v roce 1950 se zjišťovaly v rámci sčítání lidu údaje za všechny přítomné obyvatele, kdežto v dalších letech byly informace zjišťovány pouze u trvale bydlícího obyvatelstva.³ Postupný vývoj vzdělanostní struktury populace ČR lze vidět níže (viz graf č. 1).

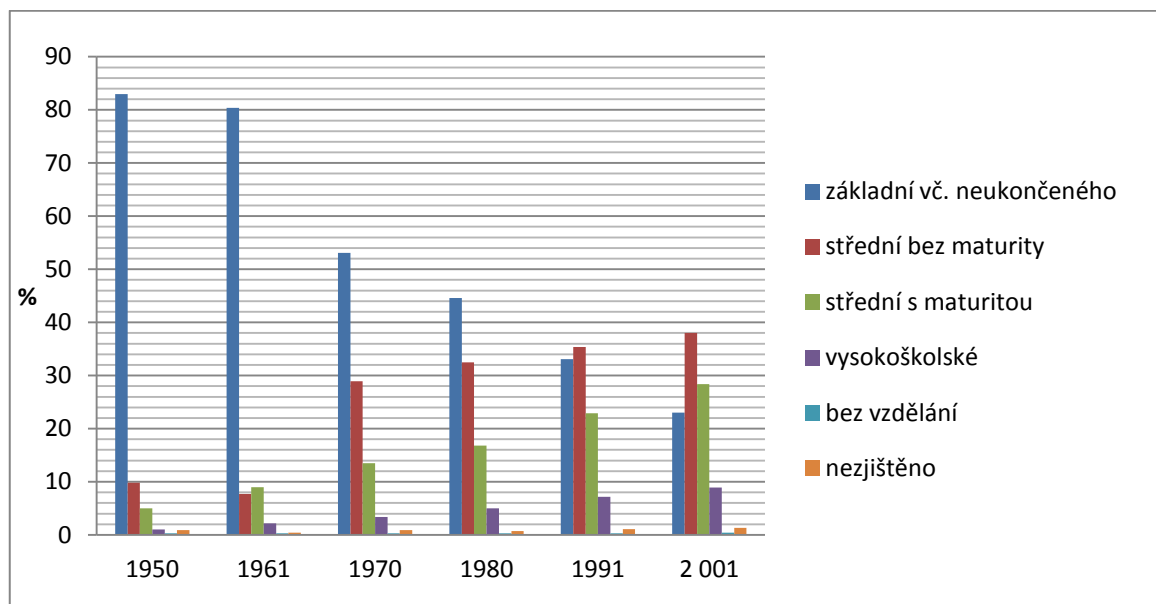
Výsledky prvního poválečného sčítání lidu, domů a bytů roku 1950 ukázaly, že většina populace žijící v této době na našem území, měla ukončené pouze základní vzdělání, přesněji to bylo celých 83 % obyvatelstva. Takto vysoký podíl osob jen se základním stupněm vzdělání již v dalších výsledcích SLDB už nikdy nebyl zjištěn. Osob, které neukončily žádné vzdělání, bylo k tomuto roku 0,3 % z celkového počtu obyvatel starších 15 let. Historické statistiky ČSÚ (2015f) uvádějí, že v tomto počtu měly značné zastoupení osoby ve věku 60 let a starší, které své vzdělávání ukončily již za dob Rakouska-Uherska. Podíl lidí s nejvýše ukončeným středním vzděláním bez maturit v roce 1950 byl 9,8 %. Výsledky všech ostatních sčítání potvrdily, že více

---

³ Při sčítáních lidu, domů a bytů v letech 1888-1950 byly zjišťovány informace o přítomném obyvatelstvu (podle místa přítomnosti sčítaných lidí v den sčítání), od sčítání roku 1961 byly tyto údaje brány za bydlící obyvatelstvo.

žáků po dokončení základní školní docházky míří spíše na právě střední školu bez maturity. Akademický titul mělo podle sčítání v roce 1950 pouze 1% obyvatel.

Graf č. 1: Podíl osob starších 15 let na stupních nejvyššího dokončeného vzdělání v letech 1950-2001 v %

Zdroj: vlastní zpracování dle dat z ČSÚ (2015a)

Struktura vzdělanosti v roce 1961 byla vzhledem k ostatním rokům odlišná především tím, že převažoval podíl osob s nejvyšším dokončeným středním vzděláním s maturitou nad podílem osob s maximálně středním stupněm vzdělání bez maturity. Přesněji to bylo o 1,3 % více. Od roku 1950 se podíl osob mající nejvýše maturitu zvýšil skoro na dvojnásobek, z 5 % na 9 %. Podíl osob s pouze základním stupněm vzdělání byl sice na celkové struktuře menší než v roce 1950, a to o necelé 3 %, ale byl stále vysoký. V roce 1950 činil 83 % a v roce 1961 již 80,4 %. Vůbec nejmenší podíl osob, u kterých nebylo nejvyšší vzdělání zjištěno, byl zaznamenán právě v roce 1961, přesně 0,4 %. Více než dvojnásobně stoupl od roku 1950 do roku 1961 podíl vysokoškolsky vzdělaných. Akademický titul mělo 2,2 % obyvatel starších 15 let.

Velkou zásluhu na růstu podílu středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných obyvatel, který se projevil ve sčítání lidu 1961, měla také nová zákonná úprava, díky které bylo umožněno rozšíření dálkové formy studia jak na středních, tak na některých vysokých školách. Tendencí stále bylo zvyšovat úroveň vzdělanosti obyvatel, kterou posílila vyhláška, platná od 15. 9. 1961, o pracovních úlevách a hospodářském

zabezpečení studujících při zaměstnání⁴. V reakci na tuto změnu se začalo hlásit ke studiu i více pracujících osob (ČSÚ, 2015b).

Výsledky sčítání lidu, domů a bytů v roce 1970 potvrdily již zmíněné tendence ve vývoji vzdělanosti. Velký přelom nastal u podílu osob s pouze základním stupněm vzdělání, který klesl o téměř 30 %. V předchozím sčítání tento podíl činil 80,4 % a v roce 1970 již 53,1 %. Rapidní nárůst zaznamenal také podíl osob s nejvýše středním stupněm vzdělání bez maturity. Roku 1961 jej mělo ukončené 7,7 % a v roce 1970 již 28,9 % osob. Stejně tak střední vzdělání s maturitou a vysokoškolské vzdělání, u nichž byl zaznamenán také nárůst v podílu osob. Podíl osob v roce 1970 s maximálním maturitním středoškolským vzděláním se vzhledem k výsledkům předchozího sčítání zvýšil o 4,5 % a u podílu osob s akademickým titulem byl nárůst v tomto období 1,1 %.

Poslední sčítání lidu, domů a bytů, které proběhlo před sametovou revolucí, bylo uskutečněné v roce 1980. Výsledky ukázaly, jak se pomalu snižují nerovnosti v podílu osob na jednotlivých stupních nejvyššího dosaženého vzdělání. Mezi podílem osob s nejvyšším dosaženým základním vzděláním a nejvyšším středním vzděláním je rozdíl už jen 4,7 % obyvatel. Podobně je tomu také u srovnání podílu osob s nejvyšším středním vzděláním bez maturity a s maturitou. Podíl lidí s maturitou se od sčítání lidu, domů a bytů 1970 zvýšil o 3,3 % a osob s výučním listem o 3,6 %. Podíl vysokoškoláků zaznamenal od sčítání lidu, domů a bytů v roce 1970 do sčítání roku 1980 nárůst o 1,6 %. Zvyšující se míru vzdělanosti potvrzuje i fakt, že v roce 1980 opět poklesl počet lidí, kteří neukončili ani základní vzdělání, vzhledem k předešlému sčítání lidu, domů a bytů. Podle Wahly (1988) údaje ze sčítání lidu, domů a bytů v roce 1980 vypovídají o zlepšující se míry vzdělanosti obyvatelstva.

Ve zkratce lze zhodnotit tendence ve vývoji, které ve vzdělanosti v minulých letech převládaly a převládají dodnes. Obecně se snižuje počet lidí s nižším nebo žádným vzděláním a přibývá lidí vzdělaných, a to i přes všechny negativní vlivy, které zde působily za dob socialismu. Roste podíl osob u všech stupňů vzdělání s výjimkou stupně základního.

---

⁴ Vládní vyhláška č. 107/1961 Sb., o pracovních úlevách a hospodářském zabezpečení studujících při zaměstnání na školách poskytující střední a vyšší vzdělání, na některých vysokých školách a na večerních universitách Marxismu

5 VZDĚLÁVÁNÍ PO ROCE 1989

Po sametové revoluci docházelo na našem území k mnoha změnám v rámci hospodářského uspořádání a jednou z nejdůležitějších bylo právě upuštění od centrálně plánované ekonomiky a její transformace na tržní hospodářství. Podle Simonové (2011) to byl impuls pro umocnění poptávky po vyšším stupni vzdělání, jelikož se začala zvyšovat jeho ekonomická návratnost díky růstu nabídky pracovních příležitostí. V tomto období vznikalo mnoho nových soukromých firem, které potřebovaly vysoce vzdělané odborníky (například pro ovládání CNC strojů a počítačů).

Dle analýz o vlivu vzdělání na příjem jedince se dá hovořit o velkém zlepšení oproti situaci před rokem 1989. Mzdy se rozdělovaly úměrněji k dosaženému stupni vzdělání pracovníků. V roce 2002 znamenal každý rok vzdělání navíc zvýšení platu o 9,6 %, zatímco v roce 1988 to bylo pouze 4 % navýšení platu (Večerník 2005, in: Simonová 2011). „Příjmový potenciál a status u vysokoškolského vzdělání vzrostl, na druhou stranu u odborného a zejména základního vzdělání poklesl“ (Večerník a Matějů 1998, in: Večerník a spol. 2000, s. 417). Ovšem toto tvrzení neplatilo vždy a všude.

Souvislost mezi sociálním statusem a přístupem ke vzdělání jedince však i po sametové revoluci byla stále aktuálním tématem. Vyspělé země se dnes snaží o snižování těchto nerovností. Straková (2011) říká, že jedním z možných nástrojů, který má zamezit reprodukci nerovností ve vzdělání, je princip inkluzivity, což znamená zajištění minimálního vzdělání pro všechny žáky bez rozdílu, tedy i pro sociálně znevýhodněné osoby. Také uvádí, že do budoucna je lepší více investovat do vzdělávání právě žáků z nižších sociálních vrstev, než jak tomu bylo dříve, a tím zabránit případným problémům v oblasti kriminality či nezaměstnanosti, které by mohly vzniknout.

Mimo výše popsaných změn se utvářelo také nové socioekonomické prostředí společnosti, což se odrazilo samozřejmě i na tvorbě vzdělávací politiky a systému vzdělávání. Docházelo k demokratizaci a k decentralizaci v rámci vzdělávání. Začaly vznikat školy soukromého typu, byly zrušeny státní vzdělávací programy, které platily bez rozdílu pro všechny základní a střední školy. Později ale byly nahrazeny novými tzv. rámcově vzdělávacími programy (dále jen RVP), které byly zvláště vytvořené pro jednotlivé úrovně vzdělávání. Dále byl umožněn vznik nových typů škol a různých oborů.

Po roce 1989 se nabídka škol také začala přizpůsobovat poptávce studentů a nebyly státem pevně stanovené celkové počty přijatých. Stát ovšem stále v určité míře dodnes reguluje počet přijatých studentů tím způsobem, že poskytuje školám finanční prostředky na stanovený počet eventuálních studentů (Simonová a Soukup 2009). Školy sice mohou přijmout i více studentů, ale financují jejich studium z vlastních prostředků,

Obecně byla ve velké míře upevněna autonomie samotných škol, kdy přešly do právní subjektivity a později si mohly vytvořit svůj vlastní školní vzdělávací program, který ale musel vycházet z RVP. V souladu se začátkem orientace na západní země byla také snaha o zapojení do mezinárodní spolupráce i v rámci vzdělávání, což bylo ve větším rozsahu umožněno až později díky vstupu do Evropské unie (MŠMT, 2009).

V reakci na více nových možností studovat na středních školách s maturitou a školách vysokých stoupl i počet přihlášek. Straková (2011) uvádí, že v 80. letech byl podíl absolventů středního studia s maturitou 40 % a v současnosti, tedy v roce 2011 to bylo přes 70 % obyvatelstva z určitého populačního ročníku. Také nápor studentů ucházejících se o vysokoškolské studium je v současné době velký. Od 80. let se počet lidí, kteří vstupují na vysokou školu, zvýšil o 40 %. V mezinárodním měřítku je mezi zeměmi OECD Česká republika na poměrně vysoké úrovni z hlediska dokončování středního stupně studia. Dle statistik u nás pouze 5 % lidí odchází ze vzdělávacího systému ještě před dokončením střední školy.

Po změně režimu proběhlo další sčítání lidu, domů a bytů v roce 1991, kdy obyvatelé opět uváděli své nejvyšší vzdělání (viz graf č. 1 výše). První, co okamžitě zaujme, je převaha podílu osob s nejvýše středním ukončeným vzděláním bez maturity (35,4 %) nad podílem lidí s maximálně základním vzděláním, a to poprvé od historie zjišťování vzdělanosti obyvatelstva. Nejvýše základní vzdělání již má jen 33,1 % obyvatelstva. Nárůst ovšem zaznamenal také podíl osob s nejvýše středním stupněm s maturitou oproti předchozím rokům, který činil k roku 1991 22,9 %. Přes 1,8 milionu obyvatel mělo maturitu a téměř 600 tisíc z obyvatel starších 15 let dosáhlo na akademický titul, tedy 7,2 %. V porovnání s rokem 1980 zaznamenal rok 1991 nárůst počtu vysokoškolsky vzdělaných osob o 2,2 %. Na druhou stranu se zvýšil ale i počet lidí, kteří neukončili žádné vzdělání, ačkoli jen nepatrně (o 0,1 %).

Výsledky nadcházejícího sčítání 2001 opět dokazují, že míra vzdělanosti se zvyšuje. Podíl osob s nejvyšším základním vzděláním (23 %) už je nižší než nejen podíl osob s nejvýše dokončeným středním vzděláním bez maturity, ale také než podíl osob s maximálně středním stupněm s maturitou, která činí 28,4 %. Trvale se zvyšuje také podíl vysokoškoláků (8,9 %). V roce 1999 byl u nás zaveden titul bakalář a míra vysokoškolsky vzdělaných se tak zvyšuje rychleji, jelikož na dosažení tohoto titulu stačí jen 3 roky. Na druhé straně ale bohužel narůstá i počet lidí bez jakéhokoli vzdělání, i když nepatrně (0,4 %).

6 VÝVOJ ÚROVNĚ VZDĚLANOSTI

Pro analýzu vývoje vzdělanostní struktury od roku 1950 do roku 2011 lze použít bazické a řetězové indexy. Metoda indexní analýzy umožňuje lepší představu o dlouhodobé tendenci ve vývoji vzdělanostní struktury populace ČR. Jako ukazatele vývoje vzdělanostní úrovně byla vybrána dvě kritéria. Počet osob, které nemají žádné ukončené vzdělání a počet osob, které ukončily vzdělání vysokoškolské, tedy dvě extrémní situace.

Pro výpočet bazických indexů je nutné si stanovit stálý základní (bazický) rok, v tomto případě je to rok 1950, vzhledem ke kterému jsou přepočítány hodnoty sledovaného ukazatele následujících roků (Matušková, Červený 2003).

Vzorec:

$$I(x)_{i/b} = \frac{x_i}{x_b}$$

kde: x_i - hodnota ukazatele v i -tém roce

x_b - hodnota ukazatele v bazickém (základním) roce

Tab. č. 1: Vývoj počtu a podílu osob bez vzdělání a s vysokoškolským vzděláním v letech 1950-2011 v ČR dle bazických indexů

Rok sčítání	Počet osob bez vzdělání	Počet osob s vysokoškolským vzděláním	BI % (bez vzdělání)	BI % (vysokoškolské)
1950	21 673	61 687	-	-
1961	24 478	156 412	113	254
1970	22 226	263 127	103	426
1980	20 061	393 524	93	638
1991	27 778	582 849	128	945
2001	37 932	762 459	137	1236
2011	42 384	1 114 731	196	1807

Zdroj: vlastní zpracování dle dat z ČSÚ (2015b)

V tabulce č. 1 jsou uvedeny příslušné bazické indexy. Vzhledem k bazickému roku, tedy k roku 1950, počet osob bez jakéhokoli vzdělání spíše narůstal. Pouze rok 1980 vykazoval oproti základnímu roku pokles o 7 %. Rok 2011 zaznamenal za posledních více než šedesát let skoro 100 % nárůst. Vývoj počtu osob s vysokoškolským vzděláním je prudší. Nárůst v každém sledovaném období je větší než 100 %. V roce 2011 se přírůstek vyšplhal až na 1700 %.

Řezový index se vypočítá podílem příslušných ukazatelů ve dvou po sobě následujících letech, přičemž základem je hodnota dřívějšího časového intervalu (Matušková, Červený 2003).

Vzorec:

$$I(x)_{2/1} = \frac{x_2}{x_1}$$

kde: x_2 - hodnota ukazatele v roce, ve kterém se nacházíme

x_1 - hodnota ukazatele v předchozím roce

Tab. č. 2: Vývoj počtu a podílu osob bez vzdělání a s vysokoškolským vzděláním v letech 1950-2011 v ČR dle řetězových indexů

Rok sčítání	Počet osob bez vzdělání	Počet osob s vysokoškolským vzděláním	ŘI % (bez vzdělání)	ŘI % (vysokoškolské)
1950	21 673	61 687	-	-
1961	24 478	156 412	113	254
1970	22 226	263 127	90,8	168
1980	20 061	393 524	90,3	150
1991	27 778	582 849	138	148
2001	37 932	762 459	137	131
2011	42 384	1 114 731	112	146

Zdroj: vlastní zpracování dle dat z ČSÚ (2015b)

V tabulce č. 2 jsou výsledky řetězových indexů. Jedná se tedy vždy o změnu v počtu osob s určitým stupněm vzdělání v daném roce vzhledem k předchozímu sčítání. Počet osob bez vzdělání nezaznamenával tak velké změny ve vývoji, jako počet osob s akademickým titulem. V roce 1961 byl 13 % nárůst v počtu nevzdělaných osob. Období poklesu bylo zaregistrováno v letech 1970 a 1980, kdy oproti předchozím sčítáním lidu, domů a bytů byl tento počet téměř o 10 % nižší. V letech 1991 a 2001 se hodnoty řetězových indexů pohybovaly okolo 137 %, kdy došlo opět ke zvýšení počtu nevzdělaných.

7 VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURA OBYVATELSTVA ČR V SOUČASNOSTI

Pro vysvětlující popis stavu územních rozdílů ve vzdělanosti obyvatel České republiky v současné době byla použita data ze Sčítání lidu, domů a bytů za rok 2011. Při SLDB v roce 2011 vyplňovaly údaj o nejvyšším dokončeném vzdělání všechny osoby starší 15 let. Ve sčítacím archu měly na výběr jednu z následujících možností.

Možnost *bez vzdělání* zaškrtovaly osoby, které neukončily ani 1. stupeň základní školy. *Neukončené základní vzdělání* se vztahuje k osobám, které ukončily pouze 1. stupeň základní školy, popřípadě absolvovaly pomocnou školu, nebo dříve školu obecnou či národní. *Základní vzdělání* uváděly osoby s dokončeným i 2. stupněm základní školní docházky, či absolventi speciálních základních škol. Také je uváděly osoby s 3. stupněm zvláštní školy, nebo ti, kteří mají ukončenou praktickou či měšťanskou školu. Do tohoto stupně spadají i studenti šestiletých a osmiletých gymnázií. Stupeň *střední včetně vyučení bez maturity* uváděly osoby s ukončeným vzděláním na středních odborných učilištích, zvláštních odborných učilištích, učňovských oborech či osoby, které absolvovaly střední odborné školy bez maturity. Osoby, které absolvovaly gymnázium a střední všeobecně vzdělávací školu uváděly ve sčítacím listu možnost *Úplné střední všeobecné s maturitou*. Naopak osoby s ukončenou střední odbornou školou, což mohou být školy typu průmyslového, ekonomického, zdravotnického a další, uváděly *Úplné střední odborné s maturitou* jako své nejvyšší dokončené vzdělání. Absolventi tzv. pomaturitního studia ve sčítacím archu vybírali možnost *Nástavbové studium* a absolventi vyšších odborných škol uváděli *Vyšší odborné vzdělání*. Osoby, které dosáhly vysokoškolského vzdělání, vybíraly dále přesný stupeň ukončeného vysokoškolského studia. Absolventi bakalářského studia, které trvá za normálních okolností 3-4 roky, uvedly *Bakalářský stupeň* jako své nejvyšší vzdělání. Absolventi magisterského v délce 4-6 roků uvedly *Magisterský stupeň* a absolventi doktorského studia se řadili do *Doktorského stupně*. (ČSÚ, 2015c)

Tyto možnosti pro výběr nejvyššího ukončeného vzdělání byly nastaveny tak, aby odpovídaly kategoriím klasifikace vzdělání ISCED 97.

Z výsledků předchozích sčítání lidu, domů a bytů od roku 1950 lze usoudit, že míra vzdělanosti obyvatel má zvyšující se tendenci (viz graf č. 1). Existuje čím dál více možností, jak a kde se vzdělávat. Každým rokem se otevírají nové obory a zvyšují

se šance na přijetí na vysoké školy. Pro představu, ve školním roce 2001/2002 bylo na vysoké školy v České republice přijato 57,9 % uchazečů a v roce 2011/2012 to bylo již 74,5 % (Vysoké školy, 2015). Jedním z důvodů může být i ten, že se jedná o nyní slabší ročníky, neboli v současné době je nižší počet osob ve věku kolem 18 let, ale na druhé straně školy mají stále velkou kapacitu. Na vysoké školy se hlásí méně studentů a školy již nemají tak široký výběr. Výsledkem je, že u přijímacího řízení uspěje více uchazečů. Dnešní silnější ročníky jsou právě děti prvních či druhých tříd, takže lze očekávat, že situace se později obrátí.

Jedním z ukazatelů vzdělání může být i průměrný počet let školního vzdělávání (příloha A), jež vystihuje celkovou úroveň vzdělanosti obyvatel tehdy, když v sobě zahrnuje všechny stupně vzdělání a přikládá jim různou váhu. Váha, která je těmto stupňům přiřazována, se stanovuje podle počtu let, které člověk musí pro dosažení určitého stupně vzdělání studovat. Někdy ale může dojít ke zkreslení výsledků, neboť se tato doba může v čase pozměnit. Příkladem je změna doby studia základní školy z 8 let na 9 let. Prodloužení povinné školní docházky stanovil zákon z prosince roku 1960 (Učitelství, 2015). Průměrný počet let strávených ve škole se již dlouhodobě postupně zvyšuje a rozdíl mezi nejméně a nejvíce vzdělanými jedinci, vzhledem k době trvání jejich školní docházky, se snižuje (Straková, Matějů 2003). V roce 2001 dosahovaly nejvyšších hodnot ženy ve věku 30-34 let, a to 12,42 roků (Deník veřejné správy 2003). U mužů měli nejvyšší úhrn školních let ti ve věku 35-39 let, kde se hodnoty vyšplhaly na 12,34 let. Naopak nejnižší hodnoty byly zaznamenány u obou pohlaví ve věku 15-19 let, kdy je to způsobeno především tím, že osoby v tomto věku jsou stále žáky nebo studenty a ještě nedokončily své vzdělávání. Podle údajů z tabulky je patrné, že průměrná délka let, které člověk za svůj život stráví vzděláváním ve škole, se blíží k dvanácti rokům.

Za posledních 10 let, které uplynuly mezi sčítáním v roce 2001 a 2011 došlo k několika změnám ve vzdělanostní struktuře. Snížil se podíl osob s nejvýše ukončeným základním vzděláním a také po dlouhé době zaznamenal pokles i podíl osob, které ukončily nejvýše střední vzdělání bez maturity. Zvýšil se podíl lidí s maximálním středním vzděláním s maturitou, ale také s vyšším odborným nebo vysokoškolským stupněm vzdělání. Velkou zásluhu na tomto růstu vzdělanosti měl také vznik nových vzdělávacích forem vyššího a vysokoškolského vzdělání. Po roce 1990 zde začaly

vznikat nové vzdělávací instituce forem vyššího odborného studia, nebo studia bakalářského (Rýdl 2012). Tento fakt se tedy odrazil později ve výsledcích SLDB.

U vysokoškolského studia se oproti předchozímu SLDB 2001 podíl osob s dokončeným vysokoškolským vzděláním zvýšil téměř na dvojnásobek. V roce 2001 jejich podíl činil 8,9 % a v roce 2011 to bylo již 16,6 % (ČSÚ 2015b).

V tab. č. 3 jsou uvedena data ze sčítání roku 1950, 2001 a 2011. Z tabulky je patrný rapidní pokles podílu obyvatel s ukončeným pouze základním vzděláním. V roce 1950 byl podíl osob s nejvyšším základním stupněm 83 % z celkového počtu obyvatel starších 15 let, zatímco v roce 2011 to bylo již 17,2 %. Samozřejmě zde působilo mnoho faktorů, jako rozvoj vzdělávacích institucí, změna režimu a další. Lidé měli větší možnost se vzdělávat než v roce 1950, ať už bez ohledu na pohlaví nebo na politickou příslušnost. Vznikaly nové obory na vysokých školách a ke studiu se přijímalo více studentů. Velký vývoj v tomto časovém úseku zaznamenalo také odvětví vědy a výzkumu, přicházely do České republiky nové inovace a začali jsme se orientovat na západní trh, takže byla potřeba více vzdělaných lidí.

Tab. č. 3: Podíl osob na stupních nejvyššího dosaženého vzdělání u obyvatel starších 15 let České republiky v letech 1950, 2001 a 2011 v %

Rok sčítání	Základní vzdělání	Střední bez maturity	Střední s maturitou	Vysokoškolské vzdělání	Bez vzdělání	Nezjištěno
1950	83	9,8	5,1	0,91	0,32	0,8
2001	23,03	38	28,4	8,9	3,4	1,3
2011	17,23	33	27,1	16,6	3,5	5,6

Zdroj: vlastní zpracování dle dat z ČSÚ, 2015b

Výsledky SLDB 2011 ukázaly, že třetina obyvatel starších 15 let uvedla jako své nejvyšší ukončené vzdělání střední stupeň zakončený výučním listem a další třetina uvedla za své nejvyšší vzdělání střední stupeň s maturitou. Dalším zjištěním bylo,

že každý osmý člověk je držitelem akademického titulu. Je možné, že k tomu přispělo udělování nových titulů bakalář v roce 1999 či titul magistr zavedený v témž roce.

Jako v předešlých letech se zvýšil i počet lidí, u kterých ukončený stupeň vzdělání nebyl zjištěn. Tito lidé tvořili více než 5 % z obyvatel starších 15 let. Počet obyvatel, kteří nemají ukončené žádné vzdělání, se za posledních několik let příliš nezměnil. Od roku 2001 do roku 2011 nastala změna v podílu osob s nejvýše středním vzděláním bez maturity a také s vysokoškolským vzděláním. V roce 2001 činil podíl osob s maximálně středním vzděláním bez maturity skoro 38 % z celkového počtu obyvatel starších 15 let, v roce 2011 činil již 33 %. Podíl osob s vysokoškolským vzděláním vzrostl oproti roku 2001 o třetinu.

7.1 Vzdělanostní struktura podle pohlaví a věku

Jedním z poznatků výsledků posledního sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 bylo, že s rostoucím věkem obyvatelstva vzrůstá také počet osob s dokončeným pouze základním vzděláním.

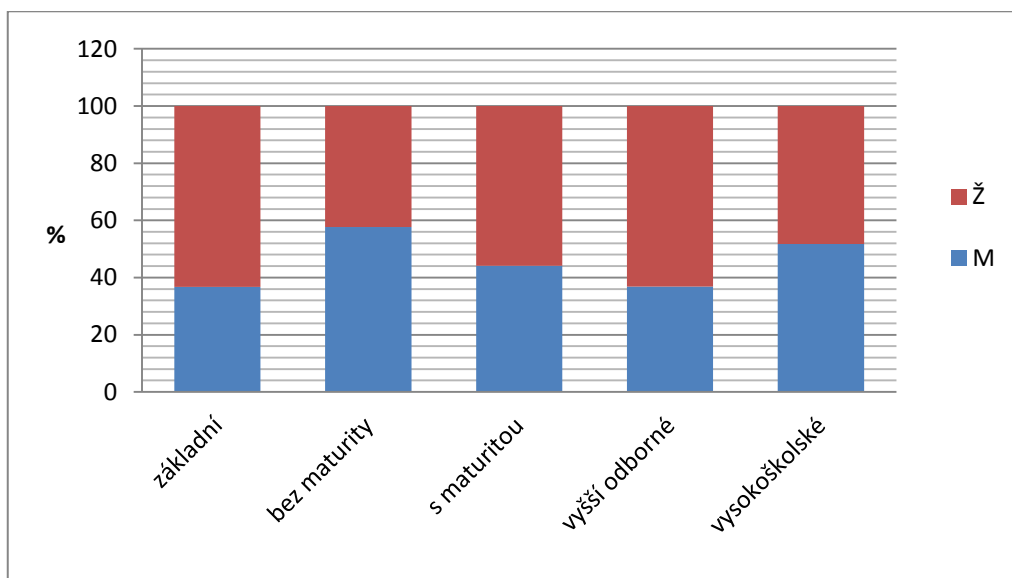
K 26. 3. 2011 bylo v České republice přesně 8 947 632 obyvatel ve věku 15 a více let, z toho 48,6 % tvořili muži a 51,4 % byly ženy. V dotazování o jejich nejvyšším ukončeném vzdělání každý sedmý muž a každá čtvrtá žena uvedli jako své nejvyšší vzdělání základní stupeň studia. Nejvýše středního vzdělání s maturitou dosáhl každý čtvrtý muž a každá třetí žena a akademický titul měl k roku 2011 každý sedmý muž a každá osmá žena. Za posledních deset let, tedy od roku 2001, se naše vzdělanostní struktura výrazně zlepšila hlavně v oblasti vysokoškolsky vzdělaných lidí. Podle SLDB 2001 měl vysokoškolské vzdělání pouze každý devátý muž a každá čtrnáctá žena.

V grafu č. 2. je znázorněn podíl žen a mužů starších 15 let na jednotlivých stupních nejvyššího dosaženého vzdělání v roce 2011. Od roku 2001 se mírně snížila převaha žen s nejvyšším základním stupněm vzdělání (z 65,4 % na 63,3 %) a naopak se zvýšil jejich podíl s ukončeným maximálně vyšším odborným vzděláním (z 61,6 % na 63,2 %), kde se na druhé straně snížil podíl mužů (z 38,4 % na 36,8 %). Větší změna nastala u podílu osob s vysokoškolským vzděláním, kde v roce 2001 byl podíl mužů 58,4 % a v roce 2011 51,8%. Rozdíly mezi muži a ženami ve vzdělanosti, které byly patrné v roce 2001, se postupně pomalu snižují. U vysokoškolského vzdělání měli v roce 2011 převahu muži (51,8 %) nad ženami (48,2 %), ačkoli se již rozdíly pomalu

vyrovnávají a ženy mají na vysokoškolském vzdělání větší podíl než v roce 2001. Naopak nejvýše střední vzdělání, které je zakončeno maturitou, mělo v roce 2011 více žen než mužů. Podíl žen byl zde nadpoloviční (55,9 %), kdežto nejvýše středního vzdělání bez maturity dosáhlo více mužů (57,7 %).

Muži podle SLDB 2011 nejčastěji zakončují své studium středním vzděláním bez maturity. Kdežto před deseti lety měli nejvyšší podíl na vysokoškolském studiu. Většina žen na rozdíl od mužů končí studium již po základní škole. Jak v roce 2001, tak 2011 tvořil jejich podíl zde nad 60 %. Jedním z důvodů může být menší motivace žen ke studiu, neboť například dříve zakládají rodiny a často zůstávají v domácnosti.

Graf č. 2: Podíl žen a mužů starších 15 let na stupních nejvyššího dokončeného vzdělání dle výsledků SLDB 2011

Zdroj: vlastní zpracování dle dat z ČSÚ, 2015c

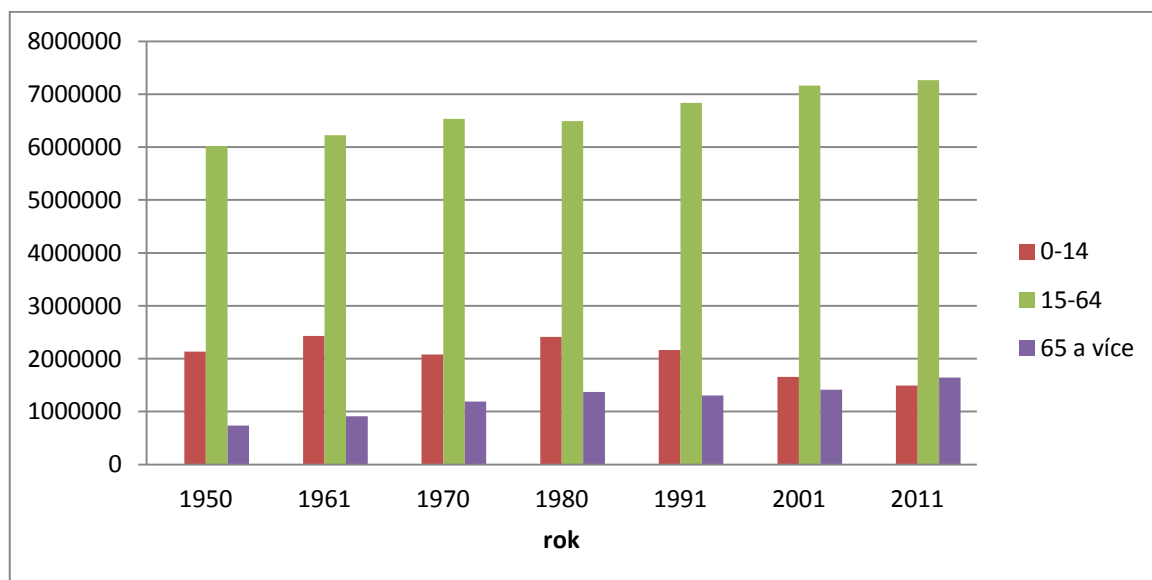
Podrobněji lze struktura vzdělanosti mužů a žen vidět v grafech (viz příloha C a příloha D) dle věkových kategorií. Při srovnání obou grafů je zřejmé, že struktura dosaženého vzdělání mužů se s přibývajícím věkem nemění tak rapidně, jako u žen. U mužů prakticky ve všech věkových kategoriích, kromě věkové skupiny 15-19 let, platí, že nejvíce jich končí své vzdělávání středním stupněm bez maturity. U žen se projevuje tendence, že s přibývajícím věkem se zvyšuje jejich podíl s ukončeným jen základním vzděláním a naopak se zmenšuje podíl žen s nejvýše středním vzděláním, ať už s maturitou nebo s výučním listem. Velkou roli zde hraje skutečnost, že současná starší generace žen neměla v dřívější době stejné možnosti v oblasti studia jako tehdy

muži. Přetrvávala zde stále ještě tradice, že ženy zůstávají vždy v domácnosti a vzdělávali se více muži.

Z obou grafů zřejmé, že rozdíly mezi nejvyšším dosaženým vzděláním podle pohlaví se u mladších věkových kategorií snižují. U obyvatel ve věku 15-19 let mají nevyšší podíl osoby s maximálním dokončeným základním vzděláním, což je přirozené, neboť mnoho z nich možná pokračuje v dalším vyšším studiu, ale ještě jej neukončily. U obou pohlaví činí tento podíl kolem 78 %. Nejvýše střední vzdělání bez maturity v tomto věku má ukončeno přibližně 5 % žen a 8 % mužů. V další věkové kategorii 20-24 let je větší rozdíl mezi ženami a muži jen ve středním vzdělání s maturitou a bez maturity.

Výsledky sčítání 2011 ukázaly pomalé stárnutí populace. Tento trend zapříčiňuje také snižování porodnosti, což má za následek zužující se základnu věkové pyramidy. Ještě v roce 2001 byl stav dětí vyšší než stav obyvatel starších 65 let. V roce 2011 je tomu naopak. Stále se snižují stavy dětí do 14 let a v posledních několika letech jsou dokonce převyšovány počtem obyvatel ve věku 60 let a více. Počet lidí v poproduktivním věku měl převahu nad počtem dětí do 14 let o celých 155 tis. V grafu č. 3 je popsána situace zobrazena graficky.

Graf č. 3: Počet obyvatel podle věkových kategorií dle sčítání z let 1950-2011

Zdroj: vlastní zpracování dle dat z ČSÚ, 2015b

Spojitosť mezi tímto problémem a vzdělaností populace ČR je viditelná v počtech žáků základních a středních škol a dále v počtech absolventů škol vysokých. Z grafu lze vyčíst, že od roku 1950 se stále udržoval počet dětí nad počtem obyvatel ve věku 65 a více let. Od roku 1980 ale stav dětí do 14 let stále klesá. Problém s nízkým počtem dětí, které by nastoupily do základních škol, a studentů středních a vysokých škol přetrvává a stává se čím dál více důležitějším a je nutné hledat řešení. Tento problém se týká nejen samotného školství, ale celé společnosti.

7.2 Vzdělání ekonomicky aktivního obyvatelstva

Postupné zvyšování úrovně vzdělanosti obyvatelstva se také odráží na úrovni vzdělanosti ekonomicky aktivních obyvatel. Samozřejmě přetrvávají rozdíly mezi jednotlivými ekonomickými odvětvími a činnostmi.

Počet ekonomicky aktivních obyvatel dosáhl dle výsledků SLDB 2011 57 % z celkového počtu osob starších 15 let. Jejich přesný počet k 26. 3. 2011 byl 5 080 573, z toho 90,2 % bylo pracujících a 9,8 % byli nezaměstnaní.

Informace o nejvyšším ukončeném vzdělání nebyly v roce 2011 zjištěny u 0,6 % ekonomicky aktivních osob. Vzhledem k roku 2001 se vzdělanostní struktura ekonomicky aktivních příliš nezměnila. Nejvíce ekonomicky aktivních obyvatel uvedlo jako své nejvyšší ukončené vzdělání střední stupeň bez maturity (36,8 %), ovšem tento podíl byl nižší než v roce 2001 (43,4 %). Zvýšil se podíl ekonomicky aktivních, kteří dosáhli nejvýše středního stupně vzdělání zakončeným maturitou včetně vyššího odborného stupně vzdělání (37,5 %) a také s vysokoškolským vzděláním (17,1 %). Před deseti lety bylo v této skupině vysokoškoláků o 5,3 % méně. Počet lidí bez vzdělání zůstává stejný (0,2 %).

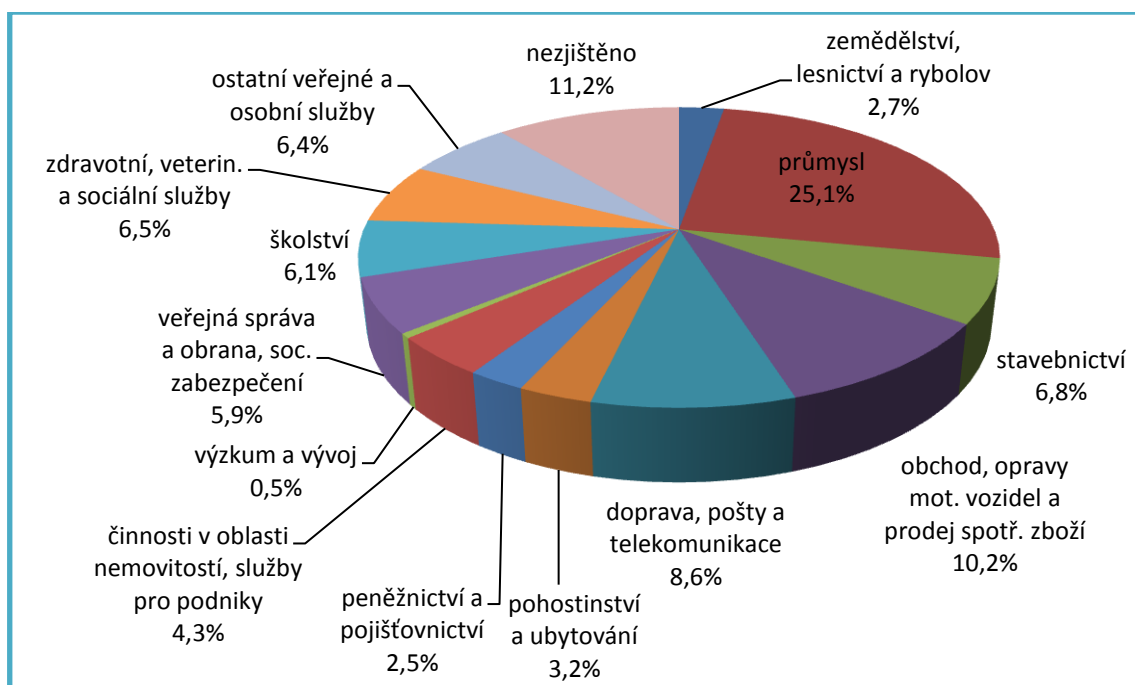
Tabulka v příloze B ukazuje podíl ekonomicky aktivních žen a mužů na stupních vzdělání. Ekonomicky aktivních žen v roce 2011 bylo 2 330 534. Nejvíce z nich (41 %) uvedlo jako své nejvyšší vzdělání úplné střední nebo vyšší odborné. Data v tabulce dokazují, že podíl žen na těchto stupních vzdělání má klesající charakter, kdežto u stupně vysokoškolského počet žen narůstá. Od roku 2001 se zvedl z 10,6 % na 18,1 %.

Podíl mužů na ekonomicky aktivním obyvatelstvu byl k 26. 3. 2011 okolo 54 %. Nejvíce mužů v dotazování uvedlo střední vzdělání bez maturity (44 %) jako své nejvyšší, stejně tomu bylo i v roce 2001, ačkoli tehdy byl jejich podíl vyšší o 6,5 %.

V případě předchozích let u vysokoškolsky vzdělaných obyvatel tomu bylo vždy tak, že většina osob s akademickým titulem byli muži. V roce 2011 byl podíl žen s vysokoškolským vzděláním dokonce vyšší, než podíl mužů se stejným vzděláním.

V následujícím grafu č. 4 lze opět vidět, v jakém odvětví pracují ekonomicky aktivní obyvatelé. Největší část pracuje stále v oblasti průmyslu a obchodu, pokud se nebere v úvahu procento lidí, u kterých odvětví ekonomické činnosti nebylo zjištěno. Naopak nejméně osob je zaměstnáno ve výzkumu a vývoji s podílem 0,5 %, avšak v roce 2001 byl tento podíl o dvě desetiny procenta ještě menší.

Graf č. 4: Struktura ekonomicky aktivních obyvatel podle odvětví ekonomické činnosti k 26. 3. 2011

Zdroj: vlastní zpracování dle dat z ČSÚ, 2015c

Dle úrovně dosaženého vzdělání se může později odvíjet pracovní oblast či pozice, v níž se člověk bude pohybovat.

Ze všech ekonomicky aktivních obyvatel, dle sčítání 2011, z nich bylo zaměstnáno 90,2 % (ČSÚ- SLDB 2011). Navzdory poklesu počtu lidí pracujících v průmyslu oproti roku 2001, má toto odvětví stále nejvyšší zastoupení a v roce 2011 zde bylo zaměstnáno 25,1 % ekonomicky aktivních. Z těchto lidí celých 48,6 % mělo ukončené nejvýše střední vzdělání bez maturity a 26 % střední s maturitou. Nejrozšířenější obor, ve kterém pracovali, byla výroba motorových vozidel nebo výroba počítačů a elektroniky. Ale nejen oblast průmyslu utrpěla ztrátu v počtu zaměstnaných,

ale také odvětví zemědělství, stavebnictví a obchod a prodej spotřebního zboží. Úbytek počtu pracujících ve zmíněných odvětvích je zřejmě zapříčiněn tím, že během posledních několika let se především v technických oborech vyvíjela automatizace a mechanizace a mnoho práce, která byla do té doby vykonávána ručně, nahradily stroje. Ve všech těchto odvětvích platí, že většina zde zaměstnaných měla nejvýše ukončené střední vzdělání bez maturity. U zemědělství to byla skoro polovina, přesněji 48,1 %, ve stavebnictví bylo nejvýše středně vzdělaných s maturitou či vyučených 53 % a v oblasti obchodu tento podíl činil skoro 40 %.

Naopak růstovou tendenci od roku 2001 mají odvětví jako zdravotnictví, kde se počet zaměstnaných zvýšil o dvě procenta, dále doprava a telekomunikace, školství, výzkum a vývoj a ostatní služby veřejnosti, kde jsou zahrnuté například kulturní nebo jiné zábavní a rekreační činnosti. V těchto ekonomických činnostech převládají spíše osoby s nejvýše ukončeným středním vzděláním (s maturitou). Jen v oblasti výzkumu a vývoje je zaměstnáno 73 % vysokoškoláků a z toho 43 % má ukončené magisterské studium. Obecně je magisterský stupeň vysokoškolského studia více rozšířeným než stupeň bakalářský či doktorský.

7.3 Územní rozdíly ve vzdělanostní struktuře ČR

Rozdíly ve vzdělanostní úrovni obyvatelstva jsou viditelné také v prostoru, a to jak mezi jednotlivými regiony, jako mohou být například NUTS 2, což jsou u nás tzv. regiony soudržnosti většinou vzniklé spojením dvou krajů, tak i na úrovni okresů či menších administrativních jednotek. Data jsou převzata z posledního uskutečněného sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011.

7.3.1 Vzdělanostní rozdíly na úrovni okresů

Pro lepší představu územních odlišností ve vzdělanosti v okresech České republiky se lze podívat na vytvořenou mapu (viz příloha E), ve které je znázorněn podíl obyvatelstva staršího 15 let dle nejvyššího dosaženého stupně vzdělání v roce 2011. Podrobněji je tato kapitola zaměřena na dva stupně vzdělání, tedy na osoby s vysokoškolským vzděláním a se středním vzděláním s maturitou.

Z kartodiagramu v příloze E lze vidět, že vyšší zastoupení osob s vysokoškolským vzděláním je většinou ve velkých městech. Největší podíl osob držící akademický titul bylo v roce 2011 v okrese Brno-město (22,6 %).

Jen o desetinu nižší podíl osob s vysokoškolským vzděláním byl zjištěn v kraji Hlavní město Praha (22,5 %) a jeho blízkém okolí, tzn. v okresech Praha-západ (19,8 %) a Praha- východ (15,8 %). Dle dat ze sčítání lidu, domů a bytů 2011 lze říci, že vysokoškolského vzdělání v Hlavním městě Praze dosáhl každý čtvrtý obyvatel. Velký podíl vysokoškolsky vzdělaných osob má dále okres Plzeň-město (15,3 %). Dalšími jsou okresy České Budějovice (14,5 %), Hradec Králové a Olomouc se 14,3 %, okres Ostrava (1,2 %) a Zlín (13,1 %). Ve všech zmíněných okresech se nachází nějaké významné centrum nejen vysokého školství. Naopak nejnižšími podíly osob s vysokoškolským vzděláním z počtu obyvatel 15 let a starších se vyznačuje převážně západ České republiky. Nejnižší podíl má okres Sokolov (5,5 %). Také Ústecký kraj nemá v ohledu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva velký potenciál. Okresy Děčín (6,4 %) a Chomutov (6,8 %) se v podílu vysokoškoláků řadí na nejspodnější příčky. Z Plzeňského kraje má velmi nízký podíl vysokoškolsky vzdělaných okres Tachov, který se svými 6,1 % má po okresu Sokolov podíl takto vzdělaných lidí nejnižší ze všech okresů ČR. Celkově Karlovarský a Ústecký kraj mají velmi nepříznivou vzdělanostní strukturu. Důvodem nízké míry vzdělanosti v těchto krajích je nízký počet vzdělávacích center a tedy velký odliv obyvatel, kteří musí jít za studiem jinam do větších měst (například Plzeň, Brno, Praha a další) a ve většině případů se tito lidé již nevracejí. Úřad Karlovarského kraje zveřejnil problémovou analýzu, v níž se zabývá právě důsledky zdejší nízké vzdělanosti. Jedním z nich je stagnace ekonomiky kraje, dále nízká míra hospodářského růstu a zaostalost za ostatními regiony. Jedním z možných nástrojů k odstranění tohoto problému je sladění potřeb trhu práce a systému vzdělávání, vytvářet místa pro vysoce kvalifikovanou pracovní sílu, spolupráce firem v takto postižených krajích s VŠ, podpora inovací, vědy a výzkumu (Informační portál KK, 2015).

Rozdíly v podílu osob s nejvýše středním vzděláním s maturitou dle sčítání 2011 jsou následující. Největší zastoupení osob starších 15 let s tímto nejvyšším vzděláním bylo v okrese Plzeň město (30,2 %), dalším byl okres Hradec Králové (29,4 %). V okresech Praha- východ a Praha- západ byl tento podíl něco málo přes 29 %. Opět jsou to právě okresy, kde se nachází významnější centrum školství, které mají vyšší podíly osob s maturitou. Naopak nejnižší zastoupení osob, které ukončily nejvýše maturitní vzdělání, bylo v okresu Jeseník (22,4 %), zde je spíše více rozšířené střední vzdělání bez maturity. Dále v okresech Sokolov (22,8 %), Znojmo (23,4 %)

nebo Most (23,5 %) je nízký podíl osob s maximálně středním vzděláním s maturitou. Ani ostatní okresy Ústeckého kraje nemají zrovna příznivou situaci v tomto ohledu. Okres Chomutov měl 23,8 % osob s ukončenou nejvýše maturitou a okres Teplice 23,6 %

Situace v okresech, ve kterých se nacházejí významná města nabízející mnoho možností ke studiu, je od ostatních okresů odlišná. Lidé trvale bydlící v menších městech či na vesnicích využívají často šance jít studovat do velkého města, například do Prahy, Plzně, Brna a dalších. Praha je místem největší koncentrace školských zařízení, počtu studentů a počtu pracovních míst, což jí dává předpoklady pro vysokou úroveň vzdělání. Velká města nabízejí mnoho pracovních příležitostí a mnohdy i lepší finanční ohodnocení. Úroveň vzdělanosti v okresech, kde tedy není žádné centrum školství a malá nabídka pracovních míst, tak zůstává stále nízká, jelikož se sem lidé po studiu již nevrací.

Tab. č. 4: Okresy s nejvyššími a nejnižšími podíly osob bez vzdělání v roce 2011 (%)

Okres	Nejvyšší podíl osob bez vzdělání %	Okres	Nejnižší podíl osob bez vzdělání %
Děčín	1,07	Hlavní město Praha	0,25
Jeseník	1,06	Praha-východ	0,26
Chomutov	1,00	Brno-město	0,30
Cheb	0,99	Pardubice	0,32
Bruntál	0,98	Plzeň- město	0,33

Zdroj: vlastní zpracování dle dat z ČSÚ (2015c)

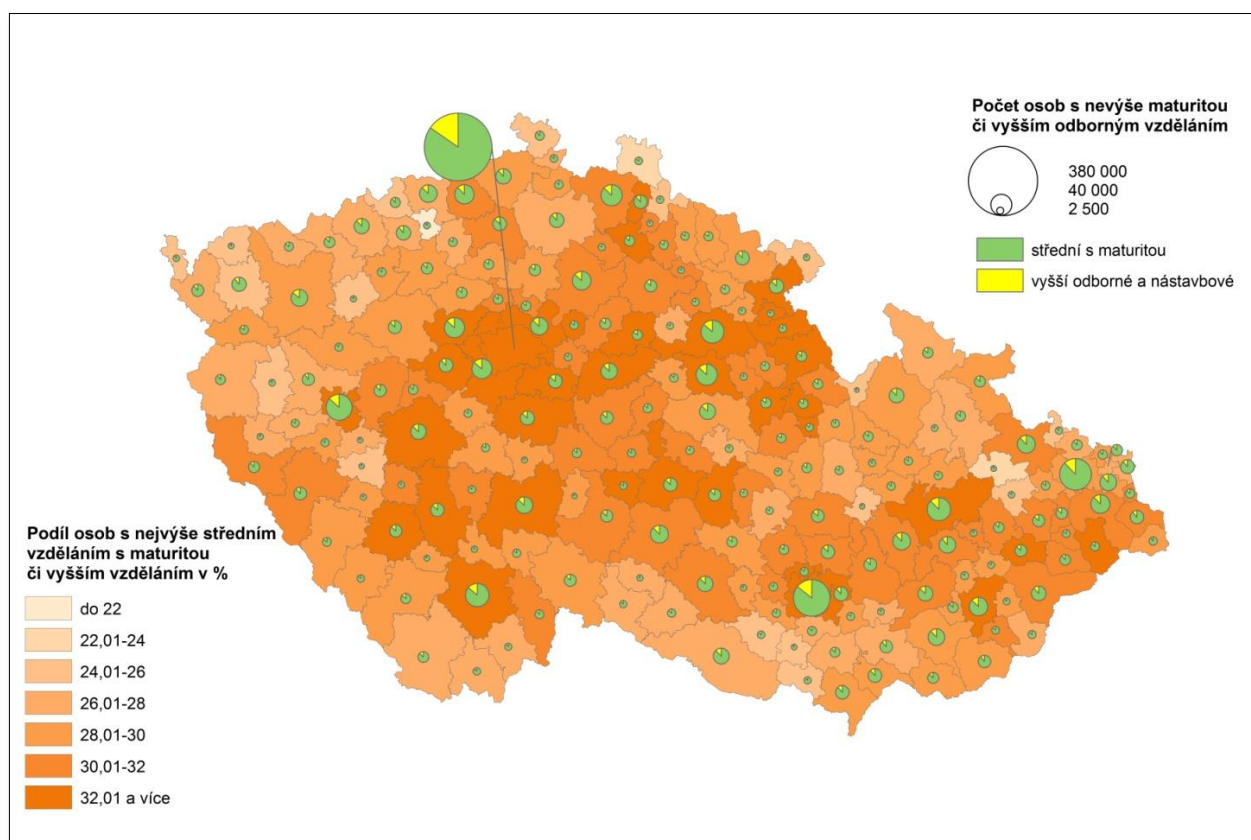
V tab. č. 4 jsou pro představu uvedena také data o okresech s nejnižšími a naopak nejvyššími podíly osob, které nemají ukončené žádné vzdělání. Nejhorší situace je opět na území Ústeckého a Karlovarského kraje. Ze všech okresů ČR má nejvyšší podíl nevzdělaných osob okres Děčín (1,07 %) a z Ústeckého kraje je to dále okres Chomutov na třetím místě. Rovněž ale okresy Jeseník či Bruntál v Moravskoslezském kraji a okres Jeseník v Olomouckém kraji vykazují vyšší podíl osob bez vzdělání.

Výraznější rozdíly jsou viditelné samozřejmě v rámci menších územních jednotek, například na úrovni obcí s rozšířenou působností (viz další kapitola).

7.3.2 Vzdělanostní rozdíly na úrovni spádových regionů ORP

Pro analýzu územních rozdílů ve vzdělanostní úrovni bylo využito srovnání na základě podílů osob s nejvýše středním vzděláním s maturitou včetně vyššího odborného vzdělání, do kterého je zahrnuto také nástavbové vzdělání, a dále na základě podílu osob s ukončeným vysokoškolským vzděláním dle jednotlivých titulů, které jeho absolventi získali. Opět jde o podíly obyvatel z celkového počtu starších 15 let.

Mapa č. 1: Podíl osob s nejvyšším středním vzděláním s maturitou či nejvyšším vyšším odborným vzděláním z obyvatel starších 15 let ve správních regionech ORP (SLDB 2011)

Zdroj: vlastní zpracování pomocí databáze ArcČR 500 a dle dat z ČSÚ (SLDB 2011a)

V případě nejvýše ukončeného středního vzdělání s maturitou či vyššího odborného je vzdělanější populace koncentrována do správních obvodů ORP, kde se nachází velká města, která představují centrum vzdělávacích institucí a pracovních příležitostí, ale také v zázemí těchto měst, odkud obyvatelé dojíždějí za prací či vzděláváním přičemž trvalý pobyt mají jinde (viz mapa č. 1).

Na úrovni těchto menších regionů má dle atributové tabulky nejvyšší podíl osob s maturitou či vyšším odborným stupněm nejvýše, správní region ORP Hradec Králové, kde podíl takto vzdělaných osob činí 34,9 %. Dále spádový region ORP Plzeň (34,8 %). Dalším je správní obvod ORP České Budějovice, kde je podíl osob s tímto vzděláním rovněž vysoký (34,7 %), stejně tak ve správním obvodu ORP Lysá nad Labem (34,6 %), což potvrzuje, že zde má velký vliv blízkost hlavního města a má dokonce vyšší podíl osob s maximálně vyšším odborným vzděláním než samotná Praha. Hlavní město Praha má také celkem vysoký podíl osob s tímto vzděláním (34,4 %).

Naopak nejmenší podíl osob s maximálně maturitou či vyšším odborným vzděláním mají oblasti okrajového území státu, přesněji na západě a severozápadě ČR. Příkladem je spádový region ORP Bílina v Ústeckém kraji (21,9 %), který má ze všech obvodů ORP nejnižší podíl. Z Karlovarského kraje mají velmi nízký podíl takto vzdělaných také správní obvody ORP Kraslice (24,4 %) a Aš (24,5 %). Mezi nejnižší počet osob s maximálně vyšším odborným vzděláním patří dále správní regiony ORP Frýdlant (22,9 %) v Libereckém kraji, nebo Vítkov (23,5 %) v kraji Moravskoslezském. Méně příznivá situace je také ve spádových obvodech Jihomoravského kraje, kde ORP Moravský Krumlov, Mikulov či Pohořelice vykazují nižší podíl osob s tímto vzděláním, přesněji okolo 25 %. V Plzeňském kraji mají nízkou vzdělanost obvody ORP Nepomuk a Tachov jejichž podíl činí rovněž okolo 25,5 %.

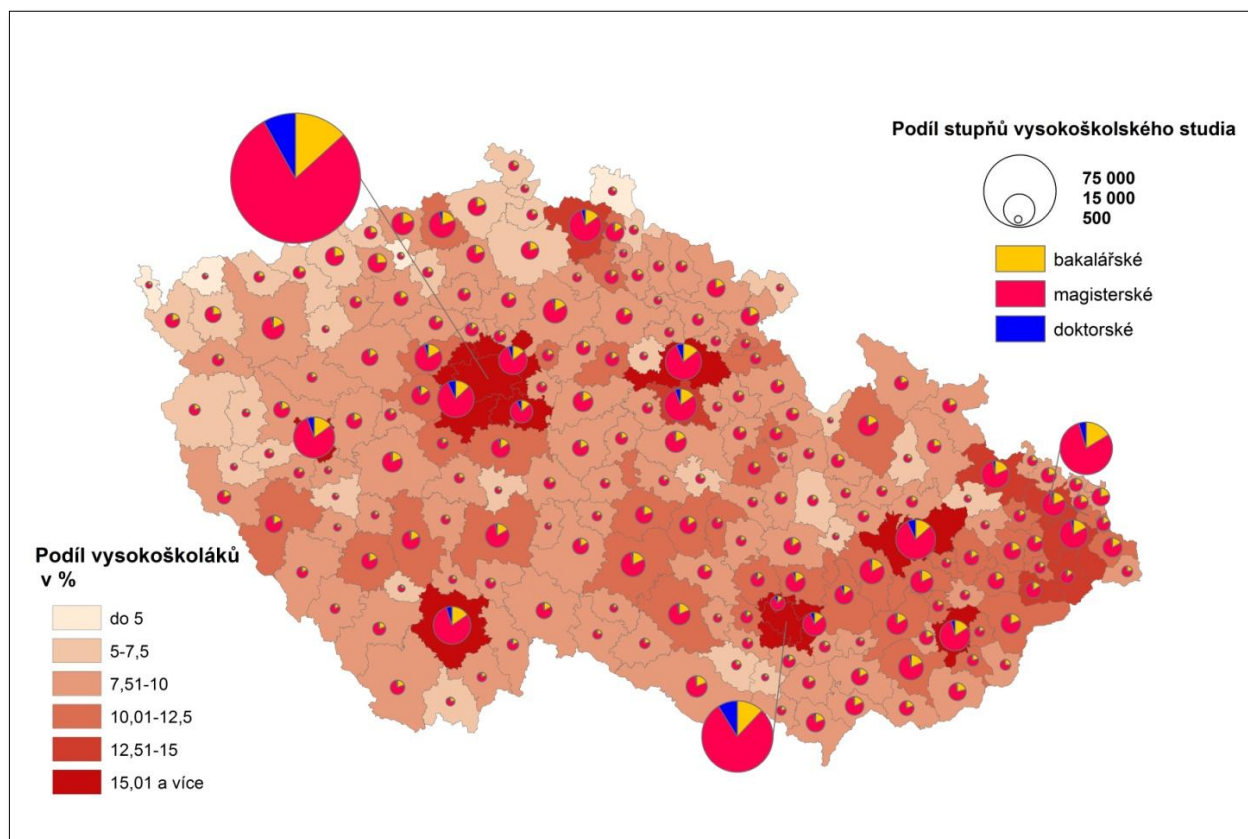
Ve všech správních regionech ORP v České republice platí, že z celkového podílu osob s nejvýše středním vzděláním s maturitou včetně vyššího odborného má převahu právě střední vzdělání. Větší podíl vyššího odborného vzdělání převažuje většinou tam, kde je tento typ studia nabízen, tedy ve větších městech, kde mohou sídlit školy tohoto zaměření. Vyšší odborné či nástavbové studium činí nejvyšší podíl v Praze, téměř 16 % z celkového podílu středního spolu s vyšším vzděláním. Celkem vysoký podíl osob s tímto stupněm vykazuje také Brno (14,2 %), nebo Hradec Králové (13,9 %) a další velká města, která nabízejí vyšší odborné vzdělání.

U vysokoškolského vzdělání jsou rozdíly patrnější více. Vzdělanější obyvatelstvo se koncentruje zas do velkých měst, přičemž ale ne vždy je stejně příznivá situace i v jejich blízkém okolí. U jednotlivých stupňů vysokoškolského vzdělání lze říci, že téměř vždy studenti po dokončení bakalářského studia pokračují ve studiu magisterském. Magisterský titul dle sčítání 2011 mělo ve všech správních regionech

ORP z vysokoškolsky vzdělaných osob více než tři čtvrtiny obyvatelstva. Nejméně osob dosáhlo na doktorské vzdělání (viz mapa č. 2 níže).

Největší podíl lidí, kteří končí studium bakalářským titulem, bylo k roku 2011 v Ústeckém kraji (spádové regiony ORP Bílina 25,7 %, Podbořany 25 %, Most a Litvínov 23,3 %). Magisterským titulem nejčastěji končili obyvatelé Libereckého kraje. V obvodech ORP Železný Brod byl tento podíl vůbec nejvyšší z celé ČR (82,1 %), v Turnově získalo magisterský titul ze všech vysokoškoláků 81,8 % a podobně tomu bylo v Jablonci nad Nisou (81,5 %). Magisterské vzdělání má velký podíl dále v regionech ORP Frýdlant nad Ostravicí (81,8 %) a s ním sousedící správní obvod ORP Rožnov pod Radhoštěm (81,7 %). Nejvyšší podíly osob mající doktorský titul jsou ve spádových oblastech ORP Brno s 8,8 %, dále Hlavní město Praha s 8,1 % a blízká okolí těchto měst jako správní obvody Kuřim (7,3 %) u Brna, Černošice (6,8 %) na západ od Prahy a Říčany (6,5 %) na východ od Prahy. Dalšími správními celky ORP s podílem osob s doktorským titulem vyšším než 6 % jsou Olomouc a Hradec Králové.

Mapa č. 2: Podíl osob s vysokoškolským vzděláním z obyvatel starších 15 let ve správních regionech ORP a jejich získaný akademický titul (SLDB 2011)

Zdroj: vlastní zpracování pomocí databáze ArcČR 500 a dle dat z ČSÚ (SLDB 2011a)

Nejvyšší podíl osob s vysokoškolským titulem měly k roku 2011 regiony ORP Brno (22,6 %) a Hlavní město Praha (22,5 %) a celé její okolí jako jsou Černošice (19,8 %) na západě od Prahy, Říčany na východ od Prahy (16,3 %), nebo Brandýs nad Labem na severu (15,6 %).

Vysoký podíl osob s dokončeným vysokoškolským vzděláním mají dále spádové oblasti ORP Kuřim (17,4 %) u Brna, nebo Olomouc (16,8 %). V okolí Olomouce je ale podíl osob s akademickým titulem výrazně nižší, například v ORP Vítkov činí pouze 6,8 %. Ani v okolí Liberce (12,7 %) není zastoupení vysoce vzdělaných příliš velké. Nejnižší podíl osob s tímto vzděláním z Libereckého kraje mají správní území ORP Frýdlant (4,9 %), také Tanvald a Česká Lípa se vyznačují nižšími podíly vysoce vzdělaných obyvatel, přesněji kolem 7 %. Dalším příkladem, kdy okolí většího města vykazují velmi nízké procento vysokoškoláků, jsou Kaplice (6,8 %) nebo Vodňany (7,4 %) u Českých Budějovic (15,8 %).

Z mapy lze vidět, že na západě republiky je podíl vysokoškolsky vzdělaných spíše nižší. Hodnoty se zde pohybovaly okolo 5-10 %. Nejvýrazněji lze nízká vzdělanost vidět na severozápadě Čech. Kdežto ve střední části a na východě republiky je situace příznivější. Nejvyšší koncentraci vysokoškoláků na západě má správní obvod ORP Plzeň (15,3 %), nejnižší podíl vysokoškolsky vzdělaných je naopak ve správních regionech ORP Kraslicích, Aši, Sokolově nebo Tachově, kde jejich podíl činil maximálně 6 %. Na východě republiky je spousta významných center, jako Brno, Zlín (15,9 %), Olomouc nebo Ostrava (14,2 %). Především v Moravskoslezském kraji se jednotlivé obvody ORP projevují vysokým podílem vysokoškoláků. Například Frýdek nad Ostravicí (13,7 %), dále Opava (12,8 %) nebo Frýdek-Místek (12,6 %).

8 VZDĚLANOST OBYVATELSTVA ČR V POROVNÁNÍ S EVROPOU

V dnešním světě má vzdělávání obrovský význam pro budoucí život lidí, a tak prochází stále velkým rozvojem. Všechny země, bez ohledu na to, zda jsou více či méně vyspělé, se v rámci svých možností snaží vytvořit co nejlepší vzdělávací systém, který povede k rozvoji země. Podle Průchy (1999) se v tomto snažení projevují dva protikladné trendy. Prvním z nich je globalizace vzdělávání ve světě. To znamená, že dochází ke sblížení ve vzdělávací sféře v mezinárodním kontextu. Příkladem je snaha o společnou vzdělávací politiku, především v zemích EU. „V současnosti je to např. výrazná snaha, projevující se v mnoha zemích, a to zajišťovat, aby se vzdělávací systémy chovaly jakožto součást veřejných služeb, s respektováním potřeb klientů“ (Průcha 1999, s. 15).

Druhým trendem je projev odlišností, specifických a jedinečností vzdělávacích systémů ve světě. Vzdělávací systém každé země má individuální rysy vzhledem k historickým, kulturním a jiným tradicím. Wahla (1988) uvádí, že vzdělanostní úroveň společnosti je dána úrovní systému školství každé země. Školský systém je ale ovlivňován nejen kulturními či jinými tradicemi, ale také politickými, sociálními a také náboženskými faktory. „Každá výchovně vzdělávací soustava se realizuje v daném prostoru (stát, republika, region, lokalita) na základě úkolů a cílů dané společenské formace a její materiálně technické základny. Politický a administrativní systém společnosti podmiňuje strukturu výchovně vzdělávacích institucí, které teritoriálně vytvářejí síť“ (Wahla 1988, s. 3).

Podle Roubíčka (1997) je v mnohých případech obtížné porovnávat vzdělanostní úroveň obyvatelstva jednotlivých zemí. Hlavním problémem v tomto ohledu je nízká srovnatelnost školních institucí kvůli odlišným vzdělávacím programům. Ve skutečnosti je tedy možná komparace vzdělanostní struktury, tzn. dle nejvyššího dosaženého vzdělání, ale není reálná srovnatelnost úrovně vzdělanosti obyvatel jednotlivých zemí. „Někteří odborníci namítají, že namísto způsobu určení nejvyššího stupně vzdělání, by bylo vhodnější dokončené vzdělání dále kvantifikovat, a to zjištěním celkové délky studia, dané součtem počtu postupných ročníků každého dokončeného stupně“ (Roubíček 1997, s. 151). S tím souhlasí i Toušek a kol. (s. 64, 2008), který uvádí, že „nejednotnost vzdělávacích systémů prakticky znemožňuje porovnávat úroveň vzdělanosti mezi jednotlivými kontinenty.“

Aby bylo možné analyzovat postavení ČR v rámci EU dle vzdělanosti, je třeba mít k dispozici za jednotlivé členské země srovnatelná data, která publikují různé mezinárodní organizace, jichž jsme členy. Každá organizace sleduje úroveň vzdělanosti odlišným způsobem. Například za země EU zveřejňuje data týkající se vzdělanosti statistický úřad Eurostat a v jeho databázích lze najít informace o podílech obyvatel na určitém stupni vzdělání podle různých věkových kategorií, nebo o počtu lidí opouštějící vzdělávací systém před úspěšným ukončením studia. Zpravidla jsou tyto údaje vztaženy k regionům NUTS ⁵. Také Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj, dále jen OECD, ve své každoročně vydávané publikaci Education at a Glance⁶, poskytuje informace o vzdělanosti obyvatelstva ve věku 25-64 let členských zemí z pohledu nejvyššího ukončeného vzdělání. Hodnoty těchto ukazatelů vypovídají o vyspělosti zemí, co se týče hlavně lidského kapitálu a schopnosti využívat a vytvářet nové technologické přístupy a inovace, jelikož jak je známo, tak vyšší vzdělání pro člověka ve většině případů znamená vyšší příjmy a lepší postavení v zaměstnání, což se odráží i na ekonomickém statutu země (Kleňhová, 2011).

K umožnění mezinárodní srovnatelnosti údajů o vzdělání obyvatel slouží klasifikace ISCED 97, která se zabývá nevyšším dokončeným vzděláním a také kategorizací vzdělávacích programů. Níže je uvedený přehled kódového značení stupňů vzdělání, s kterým je nutno se seznámit vzhledem k dalším kapitolám.

- **ISCED 0-** preprimární vzdělávání (mateřské školy)
- **ISCED 1-** primární vzdělávání (1. stupeň základní školy)
- **ISCED 2-** nižší sekundární vzdělávání (2. stupeň základní školy)
- **ISCED 3-** vyšší sekundární vzdělávání
- **ISCED 4-** postsekundární vzdělávání nižší než terciární (nástavbové studium)
- **ISCED 5-** první stupeň terciárního vzdělávání (vyšší odborné školy)
- **ISCED 6-** druhý stupeň terciárního vzdělávání (vysoké školy)

---

⁵ NUTS- neboli nomenklatura územních statistických jednotek (jinak také tzv. regiony soudržnosti) jsou uměle vytvořené územní celky pro statistické monitorování a analýzy ekonomické a sociální situace v jednotlivých regionech. Toto členění vzniklo v roce 1988 v reakci na odlišný systém správního členění jednotlivých členských zemí EU. NUTS 2 jsou v případě České republiky sdružené kraje (např. Severozápad= Karlovarský a Ústecký kraj). EUROSOP, 2015

⁶ Education at a Glance je ročenka zabývající se různými aspekty vzdělávání v členských zemích OECD

Výše uvedené kódy klasifikace mají ještě své podúrovně. Například kódy ISCED 2, 3, 4 a 5 se dále dělí na a, b, c atd. podle tzv. doplňkových hledisek. Osoby s pouze základním vzděláním jsou zahrnuty v úrovni ISCED 0-2. Osoby s nejvýše středním vzděláním bez maturity jsou v ISCED 3c a osoby s maturitou v ISCED 3a, 3b a 4. Lidé s vysokoškolským vzděláním jsou pod ISCED 5 a 6, kde je dále zvlášť oddělen bakalářský, magisterský a doktorský stupeň.

8.1 Úroveň vzdělanosti v regionech NUTS 2 podle indikátorů Eurostatu

Prostorové nerovnosti ve vzdělání v rámci Evropy přetrvávají i navzdory tomu, že se členské státy EU zavázaly podporovat rovnováhu ve vzdělávání a odborné přípravě. Regionální rozdíly ve vzdělání brání rovnovážnému hospodářskému růstu a ekonomickému vývoji zemí a přispívají ke vzniku nerovností mezi jednotlivými regiony EU. Rozdíly v úrovni vzdělání způsobují také odliv „mozků“ do bohatších, rozvinutějších oblastí (Nesse, 2012 a Refernet, 2015).

V databázi Eurostatu nejsou publikovány informace o vzdělanosti obyvatel starších 15 let celkově. Zveřejněna jsou pouze data podle určitých věkových kategorií a stupně studia, ve kterém se zrovna osoby nacházejí, nebo jej již ukončily. Evropská komise vydala tiskovou zprávu, kde jsou zveřejněny informace o vzdělání obyvatelstva staršího 15 let kartografickou podobou. U vybraných regionů NUTS 2 jsou zde uvedena i přesná čísla. Pro představu rozdílů mezi státy EU byl tedy zvolen tento zdroj. Byla vybrána dvě kritéria pro komparaci evropských regionů. Prvním z nich je podíl osob s nejvýše základním vzděláním (ISCED 0-2) a druhým je podíl osob s terciárním vzděláním (ISCED 5-6).

8.1.1 Územní nerovnosti v EU dle stupňů vzdělání ISCED 0-2

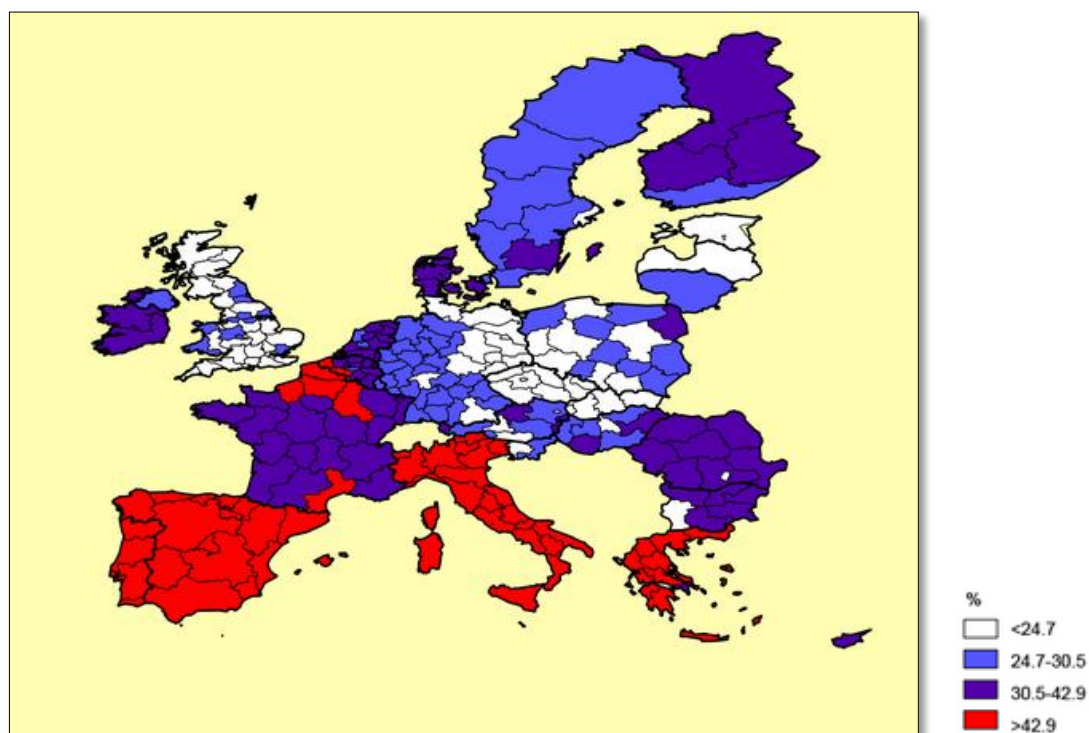
Mezi státy EU panují ve vzdělanosti obyvatelstva značné územní rozdíly. Velké nerovnosti u obyvatel s nízkým vzděláním jsou zřejmé na úrovni větších regionálních celků. Přesná čísla u států či regionů byla převzata z tiskové zprávy Evropské komise a také z databáze Eurostatu zvané Regionální statistika vzdělávání.

Vysokými podíly obyvatel s nízkou úrovní vzdělaností se vyznačují především státy jižní Evropy. Nejvíce osob ve věku 15 a více let, které měly ukončené nanejvýš nižší sekundární vzdělání (2. stupeň základní školy), bylo k roku 2012 v Portugalsku,

kde v některých regionech hodnoty dosahují až 78 %. Vůbec nejvyšší podíly osob s maximálně nižším sekundárním vzděláním mají portugalské regiony Alentejo (78,4 %), Centro (78,2 %) a Norte (77,7 %). Podobnou úroveň vykazují také státy Malta (72 %) nebo Španělsko. Ve Španělsku jsou to regiony Extremadura (67,4 %), Ciudad Autónoma de Melilla (65 %) a Castilla- La Mancha se 64,8 % (Evropa, 2012).

Obr. č. 1: Podíl osob s nižším než středním dokončeným vzděláním jako % z obyvatel starších 15 let v regionech NUTS 2 v roce 2012

Zdroj: převzato z European Commission, 2015

Naopak nejnižší podíl osob, které dokončily nejvýše základní vzdělání, mají země střední Evropy (viz obr. č. 1 výše). Česká republika má velmi příznivé podmínky pro získání středoškolského vzdělání díky široké škále nabídek středních škol a většina obyvatel po dokončení povinné školní docházky ve studiu pokračuje. Podíl osob v ČR s pouze základním vzděláním byl k roku 2012 kolem 10 %. V tab. č. 3 však tento podíl v ČR dosahuje 17,2 %. Jedním z důvodů této nesrovnalosti je rozdíl jednoho roku ve sběru dat (informace z tab. č. 3 jsou brána za rok 2011) a dalším důvodem je fakt, že data z databáze Eurostatu jsou zprůměrovány za regiony NUTS 2, kdežto tab. č. 3 uvádí informace za celou ČR. Dochází tedy k mírnému zkreslení údajů. Nejnižší

zastoupení osob, které dosáhly nanejvýš základního vzdělání, měl z ČR region Praha (10,7 %).

Ze střední Evropy mají nízký podíl osob s pouze základním vzděláním dále Slovensko (14 %), nebo Německo, kde se hodnoty mezi regiony pohybují do 17 %. Nejprůběžnější situaci, tedy nejnižší podíl osob, které ukončily maximálně základní vzdělání, má z Německa region Chemnitz (11,9 %), dále Dresden (13 %), Thüringen (13,1 %) nebo Liepzig (13,4 %). Také Litva a Lotyšsko z baltských států mají celkem malé zastoupení osob s pouze základním vzděláním (do 24,7 %). Obdobná situace je i v některých regionech Spojeného království, ze kterých lze uvést správní region NUTS 2 London (17,2 %), který má ze všech regionů Spojeného království nejnižší podíl takto vzdělaných. Další jsou regiony Hampshire (18,6 %) a North Yorkshire s 18,3 % (Evropa, 2012).

Největší vnitřně regionální rozdíly jsou ve Francii, kde nejnižší míru podílu osob s pouze základním vzděláním má region Alsasko (32,9 %) a naopak nejvyšší Korsika (60,1 %). Příznivější situace v Alsasku je ovlivněna nejspíš tím, že je to průmyslová oblast významná hlavně strojírenstvím, a tak je zde vyšší koncentrace lidí alespoň se středním popřípadě vyšším vzděláním. Možný je i vliv sousedního Německa, které má celkově velmi nízké podíly osob s nízkým vzděláním. Na druhé straně Korsika je proslulá spíše svým cestovním ruchem.

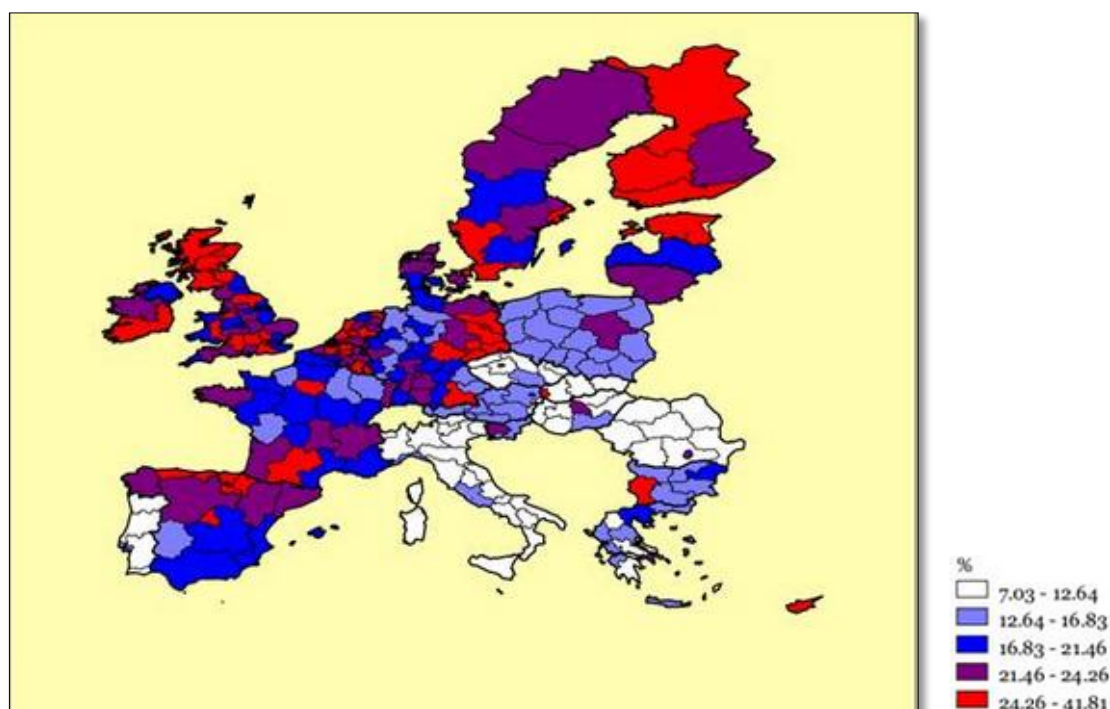
Dalším heterogenním státem z hlediska vzdělanosti je Řecko. V řeckém regionu Attika má 37 % osob starších 15 let maximálně nižší sekundární vzdělání a naproti tomu region Ionia Nisia 64,1 %. V regionu Attika se nachází hlavní město Řecka- Atény, tedy hospodářské centrum s mnoha pracovními příležitostmi, zatímco region Ionia Nisia měl z celého Řecka nejvyšší míru nezaměstnanosti v roce 2012.

Obdobně je tomu ve Španělsku (Madrid: 44,2 %; Extremadura: 67,4 %), nebo v Německu, kde rozdíly mezi regiony NUTS2 činí kolem 20 %. Region Chemnitz má díky svému rozvinutému průmyslu a službám spíše převahu osob s vyšším stupněm vzdělání, než základním (podíl osob se vzděláním ISCED 0-2 je 11,9 %). Samotný Chemnitz patří v Německu mezi ekonomicky rychle rostoucí oblasti. Nejvíce osob s nízkým vzděláním je v Německu v regionu Brémy (30,6 %), ale stále je to oproti jiným regionům NUTS2 v Evropě poměrně nízký podíl (Evropa, 2012).

8.1.2 Územní nerovnosti v EU dle stupňů vzdělání ISCED 5-6

Nerovnoměrnost zastoupení obyvatel s terciárním neboli vysokoškolským vzděláním v Evropě je poněkud odlišná od nižšího sekundárního vzdělání. Dle tiskové zprávy Evropské komise se nejvíce lidí s bakalářským, nebo magisterským titulem nachází ve Spojeném království, Nizozemsku, na severu Španělska a také na Kypru (viz obr. č. 2). Nejvyšší podíl osob s terciárním vzděláním ze všech obyvatel starších 15 let, má region Spojeného království Inner London (41,8 %). Dalšími jsou belgický region Prov. Brabant Wallon (38,1 %) a region Stockholm (34,5 %) ve Švédsku.

Obr. č. 2: Podíl osob starších 15 let s dokončeným vysokoškolským vzděláním v regionech NUTS 2 v roce 2012 (%)

Zdroj: převzato z European Commission, 2015

Naopak nejnižší podíly vysokoškolsky vzdělaných jsou v České republice, Itálii nebo v Rumunsku. Česká republika má sice velmi malý podíl osob s nízkým vzděláním, ale bohužel na druhou stranu má ČR také nízký podíl vysokoškolsky vzdělaných. Z regionů NUTS 2 Evropské unie, byl v roce 2012 český region Severozápad s nejnižším podílem vysokoškolsky vzdělaných (7 %). Stejně hodnoty vykazovaly rumunské regiony Sud- Muntenia (7,1 %) a Sud- Est (7,5 %). Itálie nemá uvnitř státu žádné větší regionální rozdíly v úrovni vzdělanosti. Ve všech regionech NUTS 2 jsou

hodnoty podílů osob s akademickým vzděláním okolo 8%. Pouze regiony Liguria a Lazio se pohybují v hodnotách od 12,6 % - 16,8 % (viz obr. č. 2).

Také v rámci vysokoškolského vzdělání panují v Evropě rozdíly nejen mezi státy navzájem, ale i uvnitř zemí mezi jednotlivými regiony. Tyto regionální nerovnosti jsou více méně patrné v každé zemi, ačkoli v některých jsou větší (např. Španělsko) a v některých naopak menší (např. Itálie a Polsko). Největší rozdíly mezi regiony jsou ve Spojeném království (Inner London: 41,8 %; Tees Valley a Durham: 18,4 %). Velké nerovnosti jsou také ve Francii (Ile de France: 33 %; Korsika: 11,7 %). Také v České republice jsou patrné regionální rozdíly. Největší podíl vysokoškolsky vzdělaných má z ČR region Praha (25,8 %), zatímco nejnižší podíl má Severozápad se 7 % (Evropa, 2012). V tab. č. 3 jsou uvedena data za celé území ČR, kdy v roce 2011 dosáhl vysokoškolského vzdělání 16,6 % obyvatel, což není nijak zvlášť vysoký podíl oproti ostatním evropským státům.

Dle zprávy Evropské komise má na dosažení vysokoškolského vzdělání obyvatel také vliv jejich místo trvalého bydliště, s čímž souvisí dojížděka do škol. Byly zveřejněny výsledky podílů osob, které musí dojíždět přes hodinu do nejbližší vysoké školy. I v tomto ohledu jsou v regionech EU znatelné rozdíly. Ve španělských regionech Madrid a País Vasco díky dobré dopravní dostupnosti a množství škol nemusí nikdo dojíždět do školy více než jednu hodinu nikdo, tedy 0 %. Naopak v regionu Ceuta, což je španělská exkláva na pobřeží severní Afriky, je tento podíl 99,7 % (Evropa, 2012), což je kvůli odlehlosti pochopitelné. Stejně je tomu v Řecku, ve Finsku, nebo v Bulharsku. V řeckém Dytiki Makedonia je podíl osob žijících více než hodinu od vysoké školy 100 %. Špatnou dostupnost ovlivňuje možná hornatý povrch území a řídká dopravní síť na území o rozloze více než 9 tis. km².

8.2 Úroveň vzdělanosti v regionech NUTS 2 podle indikátorů OECD

Mezinárodní organizace OECD sleduje vzdělanost obyvatelstva členských zemí z hlediska různých aspektů. Jedním z nich je sledovanost nejvyššího dosaženého vzdělání dospělé populace, tzn. osob ve věku 25-64 let. Sleduje se také úspěšnost na trhu práce vzhledem ke stupni ukončeného vzdělání. Těmito dvěma ukazateli se zabývají následující podkapitoly. Organizace OECD ale publikuje také informace o výdajích na vzdělávání, nebo se zabývá i odlišnostmi vzdělávacích systémů

jednotlivých zemí. Všechny tyto informace jsou zveřejněny v ročence OECD- Education at a Glance.

Použití indikátorů OECD bylo zvoleno také z toho důvodu, že umožňuje srovnání vzdělanosti ČR i se státy, které nepatří do EU, ale jsou členy právě této organizace. Mezi tyto státy patří Island, Norsko a Švýcarsko. Na druhou stranu ale některé státy, které patří do EU, nejsou členy OECD, takže dle těchto indikátorů s nimi ČR nemůže být porovnána (např. Chorvatsko, Litva, Lotyšsko aj.) Všechny níže uvedené informace jsou platné za rok 2012.

8.2.1 Dosažené vzdělání dospělých

Statistiky uvádějí, že v zemích OECD mělo k roku 2012 téměř 75 % dospělé populace ve věku 25-64 let nejvýš ukončené vyšší sekundární vzdělání. V České republice alespoň tohoto vzdělání dosáhlo 92 % dospělých v tomto věku.

Ze zemí OECD mělo největší podíl osob s nejvýše základním vzděláním Portugalsko (62,3 %), dalším bylo Španělsko (45,4 %) a třetí byla Itálie (42,8 %). Zastoupení osob s nízkým vzděláním se stejně jako podle statistik EU koncentruje do států jižní Evropy. Průměr OECD z hlediska podílu osob se vzděláním ISCED 0-2 byl 24 %. Tento podíl byl v Portugalsku téměř trojnásobně větší.

Naopak nejnižší zastoupení osob s nízkým vzděláním mají státy střední, ale i severní Evropy. Nejmenší podíl osob s nízkým vzděláním měla ČR (7,5 %), dále Slovensko (8,3 %), Estonsko (10,2 %) a Polsko (10,4 %). Dobře jsou na tom také státy Švédsko (12,5 %), Švýcarsko (13,7%) spolu s Německem (13,7 %) dále Slovinsko s 15% nebo Finsko s 15,2 % (viz graf č. 5 níže).

Jak lze vidět v grafu, tak podíly osob se vzděláním ISCED 3-4 (vyšší sekundární a nástavbové studium) mají mezi zeměmi již o něco rovnoměrnější zastoupení. Nejnižší podíl mělo opět Portugalsko (19,1 %) a podobně rovněž Španělsko (22,3 %). Spolu s Itálií jsou tyto státy jediné, u kterých podíl osob s nanejvýš základním vzděláním převažuje nad podílem osob s vyšším sekundárním či nástavbovým stupněm studia. I přesto, že Itálie má celkem vysoký podíl osob se stupněm (ISCED 3-4), a to 41,5 %.

Největší zastoupení osob s tímto vzděláním měly znovu, jako podle indikátorů Eurostatu, státy střední Evropy a absolutně nejvyšší podíl měla opět Česká republika

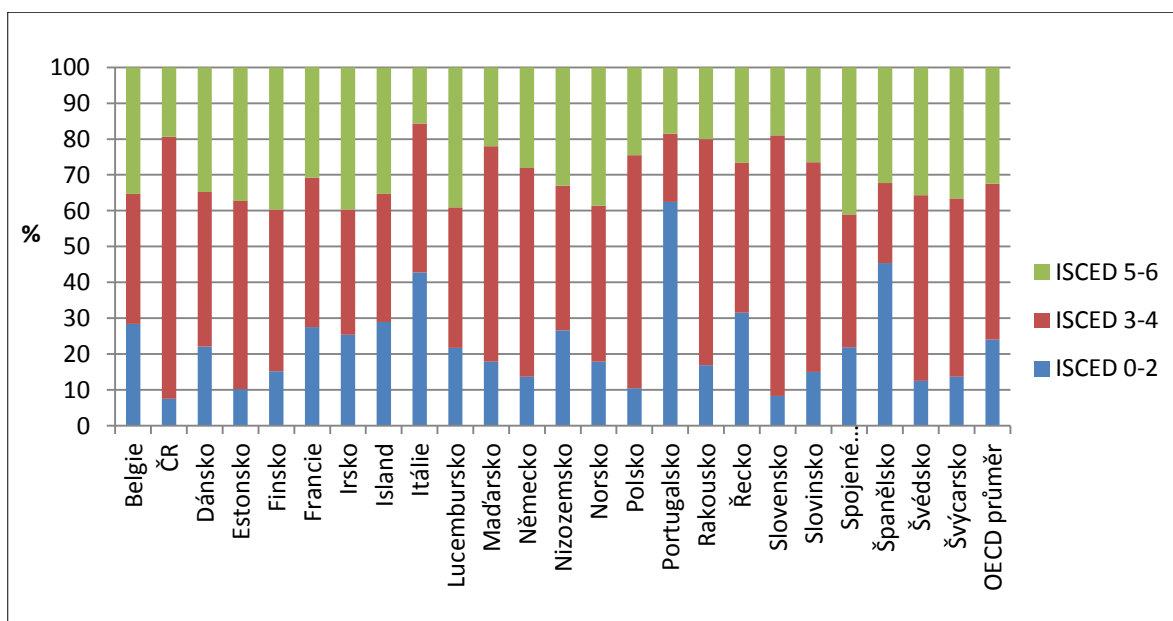
se 73,2 %. Dalšími byly země Slovensko (72,7 %), Polsko (65,1 %) a Rakousko (63,1 %).

Terciární vzdělání je v grafu zobrazeno jako stupeň ISCED 5-6, kde jsou zařazeny jak vyšší odborné školy, tak školy vysoké. Podíl dospělých s tímto vzděláním byl nejnižší v Itálii (15,7 %), dále v Portugalsku (18,5 %) a na Slovensku (19 %). Ačkoli ani Česká republika na tom v ohledu zastoupení vysoce vzdělaných dospělých není zrovna nejlépe, podíl v ČR byl 19,3 %.

Největších podílů vysoce vzdělané dospělé populace dosahuje Finsko spolu s Estonskem, které dosáhly podílu 39,7 %. Dalším je Lucembursko (39,1 %) a Norsko (38,6 %) s Estonskem (37,3 %).

Při srovnání zemí, jež nejsou členy EU, ale patří do OECD, je možné podotknout několik zajímavých informací. Jak Island, tak Norsko a Švýcarsko se řadí mezi země s vyšším podílem osob s terciárním vzděláním. Nejvyšší podíl z těchto třech zemí mělo Norsko, které, jak je uvedeno výše, dosáhlo v rámci zemí OECD třetího nejvyššího podílu. Ale ani hodnoty Švýcarska (36,6 %) a Islandu (35,2 %) v ohledu vysokého podílu osob s terciárním vzděláním nejsou zanedbatelné. Vzhledem k průměru OECD (32,5 %) jsou tyto hodnoty podílu dospělé populace s terciárním vzděláním nadprůměrné (Education at a Glance, 2014).

Graf č. 5: Podíl obyvatel ve věku 25-64 let se vzděláním dle stupňů ISCED v zemích OECD za rok 2012 (%)

Zdroj: vlastní zpracování dle dat z OECD, 2015a

8.2.2 Uplatnění na trhu práce dle vzdělání

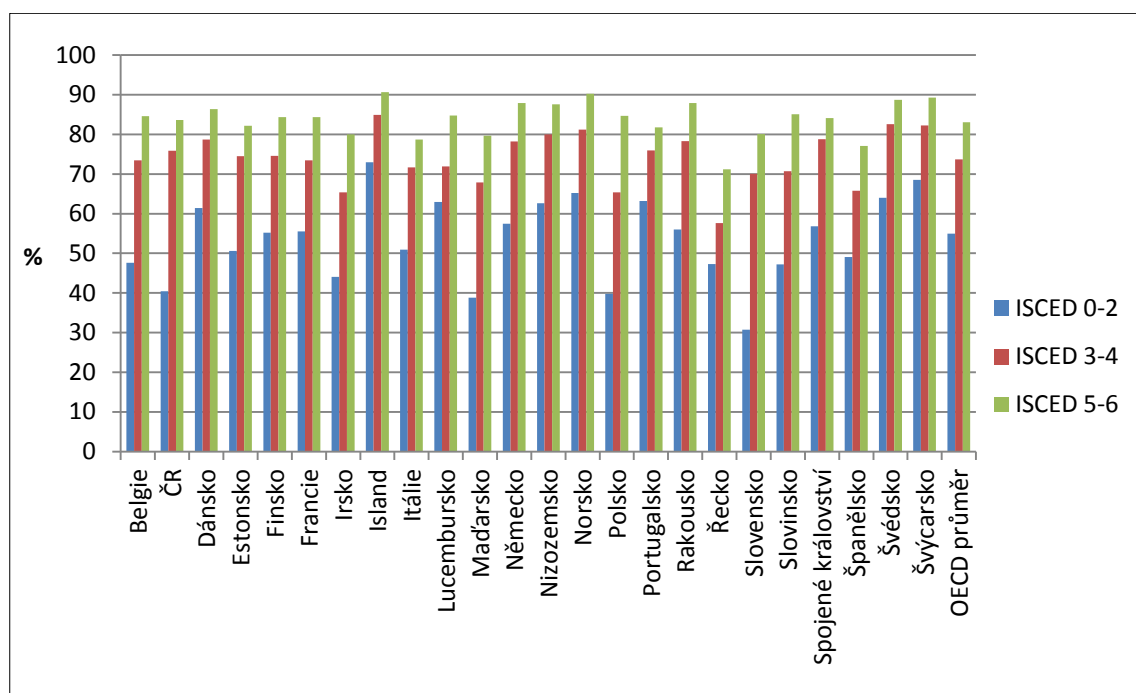
Dle ročenky OECD bylo k roku 2012 v průměru zaměstnáno až 80 % osob z celkového počtu lidí ve věku 25-64 let, které měly ukončené terciární vzdělání. V České republice to bylo 84 % těchto osob. Míra nezaměstnanosti je obecně vyšší u mladých dospělých (osoby ve věku 25-34 let), jež mají terciární vzdělání, a to 7 %, než u starších dospělých (55-64 let) se stejným vzděláním, kde je míra nezaměstnanosti 4 %. Osob s vyšším sekundárním či postsekundárním vzděláním (ISCED 3-4) bylo průměrně v zemích OECD zaměstnáno 70 % a v ČR 76 %. Osob, které měly ukončené nanejvýš nižší sekundární vzdělání, bylo v průměru zaměstnáno téměř 60 % a v ČR 40%.

Nejvyšší míru zaměstnanosti mají celkově státy Island, Švýcarsko, Švédsko nebo Norsko. Island má ze všech zemí OECD nejvyšší míru zaměstnanosti osob se všemi stupni vzdělání. Míra zaměstnanosti u osob s nízkým vzděláním (ISCED 0-2) byla k roku 2012 na Islandu 73 %. Dalším bylo Švýcarsko s 68,5 %, dále Norsko (65,2 %) a Švédsko (64 %). Naopak nejnižší míru zaměstnanosti osob s tímto vzděláním mělo Slovensko (30,7 %), nebo Maďarsko (38,8 %) či Polsko (39,8 %). Průměrná míra zaměstnanosti dle OECD byla přibližně 55 % (viz graf č. 6).

Osob se stupněm vzdělání ISCED 3-4 bylo nejvíce zaměstnáno opět na Islandu (84,9 %). Dále Švédsko a Švýcarsko vykazovaly také vysokou míru zaměstnanosti, přesněji okolo 82 %. Naopak nejméně zaměstnaných s tímto vzděláním bylo v Řecku (57,6 %). Na druhém místě bylo Irsko a Polsko s 65,4 %. Průměr OECD byl téměř 74 %.

Nejvyšší míra zaměstnanosti se dá logicky očekávat u osob s vyšším vzděláním, to platí u všech členských zemí OECD (viz graf č. 6). Nejvyšší zaměstnanost osob s terciárním vzděláním vykazoval znovu Island (90,7 %), další Norsko (90,3 %) a Švýcarsko (89,3 %). Naopak nejnižší zaměstnanost měly státy Řecko (71,2 %), Španělsko (77,1 %) a Itálie (78,7 %). Průměrná míra zaměstnanosti v zemích OECD byla něco málo přes 80 %.

Graf č. 6: Míra zaměstnanosti osob ve věku 25-64 let dle stupně vzdělání v roce 2012
(v %)

Zdroj: vlastní zpracování dle dat z OECD, 2015b

9 ZÁVĚR

Prvním cílem práce byla analýza vývoje vzdělanostní struktury obyvatelstva od 50. let 19. století do současnosti. Z hlediska historického vývoje vzdělanostní úrovně lze konstatovat, že míra vzdělanosti obyvatel se podle výsledků jednotlivých sčítání lidu, domů a bytů zvyšuje. Zvyšování vzdělanosti obyvatel může být v důsledku toho, že společnost klade na lidi vyšší nároky ohledně dosaženého vzdělání a zároveň i lidé chtějí dosáhnout co nejvyššího postavení a dobrého uplatnění. Skutečnost, že vzdělanost populace má rostoucí tendenci, ovlivňuje i vyšší nabídka vzdělávacích institucí. V dnešní době je možné vybrat si z mnoha typů škol a oborů. Na druhou stranu to často znamená, že velká část lidí nemůže se svou kvalifikací najít uplatnění, jelikož regulace v tomto ohledu není ze strany státu dostatečná.

I přesto, že v 50. či 60. letech na území našeho státu taktéž existovaly univerzity, nebylo potřeba vzdělaných lidí, jako je tomu dnes. Mnoho práce lidé vykonávali ručně, protože se v té době pracovalo s jednoduchými stroji a neexistovaly počítače atd. Nebylo tedy potřeba zvláště kvalifikovaných profesí (např. obrábělo se velmi jednoduchými stroji). Dnes práce se stroji vyžaduje v mnohých případech vysokou odbornost. Opět na příkladu obráběcích strojů, dnes musí někdo vymyslet algoritmus a stroj nemůže obsluhovat nevzdělaný dělník, ale vzdělaný odborník. Ovšem i v současné době existuje velké množství pracovních pozic, na kterých se uplatní i lidé s nižším vzděláním.

Druhým cílem byla analýza vzdělanostní struktury obyvatel na úrovni okresů a správních regionů ORP. Také zde je potřeba shrnout nejdůležitější poznatky o územních rozdílech v rámci vzdělanosti. Z provedené analýzy je zřejmé, že vyšší úroveň vzdělanosti mají obyvatelé ve větších městech a jejich blízkém okolí, jelikož tato města představují většinou významné centrum v oblasti školství, vědy a pracovních příležitostí. Naproti tomu oblasti, jež jsou nějakým způsobem zaměřené na odvětví primární či sekundární sféry, příkladem mohou být hornické nebo čistě zemědělské regiony, které mají většinou nižší vzdělanostní úroveň obyvatelstva. Tyto regiony se ale mohou v budoucnu přeměrovat na služby a jiná odvětví, která budou vyžadovat vyšší vzdělání a situace se změní.

Ve velkých městech v České republice, jako je Praha a další, je koncentrována především vysoce kvalifikovaná pracovní síla, takže je pochopitelné, že zde žije poměrně velké zastoupení vysokoškolsky vzdělaných obyvatel. Od ostatních regionů se

svou vzdělanostní strukturou liší město Praha hlavně kvůli zdejšímu množství vysokých škol a možností uplatnění se na specializovaných pracovních pozicích. Velký vliv na takto příznivou vzdělanostní strukturu má zdejší zázemí pro širokou škálu pracovních příležitostí, jak ve státní správě, tak v mnoha kulturních a vědeckých institucích. Dalšími městy, kde jsou hojně zastoupeni obyvatelé s vysokoškolským vzděláním, jsou Brno (metropole Moravy), České Budějovice, Plzeň, Hradec Králové nebo také Pardubice. Jedním z důvodů zdejší vysoké koncentrace vysokoškolsky vzdělaných lidí je fakt, že všechna uvedená města jsou sídlem alespoň jedné univerzity. Naopak nižší úroveň vzdělanosti se vyznačují regiony Karlovarského nebo Ústeckého kraje. Tato špatná vzdělanostní úroveň je zapříčiněna odlivem vzdělaných lidí do jiných regionů a s tím související nedostatek pracovních pozic určených pro vysoce vzdělané lidi. Vzhledem k převaze průmyslové výroby v Ústeckém a Karlovarském kraji je kladen důraz spíše na střední vzdělání odborné a učební obory, jelikož pro jejich absolventy se zde najde mnoho uplatnění. Na druhou stranu může být někde situace zcela opačná. Lze uvést Tachovsko, kde je dostatek pracovních pozic, ale je zde nouze o pracovní sílu.

Třetím cílem byla komparace vzdělanostní úrovně ČR a evropských regionů NUTS 2. Z výsledků analýzy lze shrnout nejdůležitější informace. Jednou z nich je skutečnost, že státy, u kterých byl zjištěn nízký podíl osob s ukončeným jen základním vzděláním a vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaných, mají celkově vysokou míru vzdělanosti. Mezi ně patří například Německo, Spojené království nebo Francie. Česká republika má v ohledu podílu osob s maximálně primárním ukončeným vzděláním poměrně dobré postavení v Evropě, ovšem co do podílu osob s terciárním vzděláním má jedno z nejhorších postavení v rámci Evropy.

Doporučením pro případné využití v praxi těchto znalostí může být utváření strategických plánů rozvoje regionů s nízkou mírou vzdělanosti. Oblasti, kde není vzdělanostní struktura tak příznivá, by se měly zaměřit na své silné stránky, například jedním z možných nástrojů je spolupráce mezi vzdělávací a podnikovou sférou, úprava specializace blízkých vysokých škol na regionálně významné obory, aby lidé po ukončení studia našli uplatnění ve svém regionu, aby se zabránilo tzv. odlivu mozků.

10 LITERATURA A ZDROJE INFORMACÍ

10.1 Literatura

FISCHER, Jakub., MAZOUCH, Petr. *Lidský kapitál. Měření, souvislosti, prognózy*. Praha: C H Beck, 2011. 116 s. ISBN 978-80-7400-380-6.

KOUCKÝ, Jan., LEPIČ, Martin. *Kvalifikační požadavky na vzdělání v krajích České republiky*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. 2008. 92 s. ISBN: 978-80-7290-371-9

KREJČÍ, František. *České vzdělání: úvahy o jeho podstatě a budoucnosti*. Praha: Gustav Voleský. 1924. 111 s.

LINHART, Jiří., PETRUSEK, Miloslav., VODÁKOVÁ, Alena., MAŘÍKOVÁ, Hana. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s. *Velký sociologický slovník II. svazek*. ISBN 80-7184-311-3.

MATĚJŮ, Petr., JANA STRAKOVÁ., (eds.). *(Ne)rovné šance na vzdělání. Vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia. 2006. 408 s., s. 63. ISBN 80-200-1400-4.

MATĚJŮ, Petr., STRAKOVÁ, Jana., VESELÝ, Arnošt., BASL, Josef.(eds.). *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 2010. 496 s. ISBN 978-80-7419-032-2.

MATĚJŮ, Petr., STRAKOVÁ, Jana. *Role rodiny a školy v reprodukci vzdělanostních nerovností: Sociologický pohled na úlohu víceletých gymnázií ve světle výzkumu PISA 2000*. Sociologický časopis - Czech Sociological Review. 2003, roč. 39, č. 5, s. 625-652.

MATUŠKOVÁ, Alena; ČERVENÝ, Pavel. *Cvičení ze statistických a grafických metod pro geografii*. Plzeň: Západočeská univerzita. 2003. 50 s. ISBN 80-7082-961-3.

PRŮCHA, Jan., WALTEROVÁ, Eliška. - MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. 400 s., s. 292-293. ISBN 978-80-7367-647-6.

PRŮCHA, Jan. *Vzdělávání a školství ve světě: základy mezinárodní komparace vzdělávacích systémů*. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. 323 s., s. 15. ISBN 8071782904.

ROUBÍČEK, CSC., Prof. Ing. Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: CODEX Bohemia, s.r.o., 1997. 352 s., s. 151. ISBN 80-85963-43-4

RÝDL, Karel. *Vliv socioekonomického vývoje společnosti na pojetí kvality školy v ČR*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. 119 s., s. 20-33. ISBN 978-80-87063-76-7.

SIMONOVÁ, Natalie. *Vzdělanostní nerovnosti v české společnosti. Vývoj od počátku 20. století do současnosti*. 2011. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. 180 s., s. 47, 53. ISBN 978-80-7419-070-4.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná pedagogika: Vzdělání, jeho cíle a pojetí*. 2. vydání. Praha. 2007, 27 s., s. 106. ISBN 978-80-247-1821-7.

TOUŠEK, CSC., Doc. RNDr. Václav. *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2008. 411 s., s. 64. ISBN 978-80-7380-114-4.

TVRDÝ, Lubor a kol. *Trh práce a vzdělanost v regionálním kontextu*. 1. vydání. Ostrava: VŠB – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA, 2007. 222 s., s. 8. ISBN 978-80-248-1665-4.

WAHLA, CSC., Doc. RNDr. Arnošt. *Geografie vzdělání obyvatelstva*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 1988. 189 s., s. 3, 41, 41. ISSN 0371-2001.

10.2 Elektronické zdroje

Arcdata Praha: Geografické informační systémy. *ArcČR 500 ver. 3.2*. [online]. 2015 [cit. 2015-04-01]. Dostupné z: <http://www.arcdata.cz/produkty-a-sluzby/geograficka-data/arccr-500/>

BERROVÁ, PH.D., Mgr. Petra. Ministerstvo vnitra České republiky. *Sčítání lidu: Domovská příslušnost a další údaje zjišťované při censech v minulosti*. [online]. [cit. 2015-02-13]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/scitani-lidu-domovska-prislusnost-a-dalsi-udaje-zjistovane-pri-censech-v-minulosti.aspx>

Český statistický úřad, 2015a. *Historie sčítání*. [online]. [cit 2015-01-20]. Dostupné z: http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/historie_scitani

Český statistický úřad, 2015b. *Vývoj úrovně vzdělanosti obyvatelstva v letech 1950-2011*. [online]. [cit 2015-01-20]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/170232-14>

Český statistický úřad: Historie statistiky. 2015f. *Historie sčítání lidu na území České republiky II*. [online]. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/czso/historie_scitani_lidu_na_uzemi_ceske_republiky_ii

Český statistický úřad, 2015c. *Úroveň vzdělání obyvatelstva podle výsledků sčítání lidu 2011. Metodické poznámky*. [online]. [cit 2015-03-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536250/17023214a01.pdf/c78231bb-957c-479c-96b9-60e1c949e3a1?version=1.1>

Český statistický úřad, 2015d. *Úroveň vzdělání obyvatelstva podle výsledků sčítání lidu 2001*. [online]. [cit 2015-01-16]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/p/4113-03>

Český statistický úřad, 2015e. *Sčítání lidu, domů a bytů 1991*. [online]. [cit 2015-01-16]. Dostupné z: http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/pramenne_dilo_1991

Český statistický úřad: Sčítání lidu, domů a bytů 2011a. *Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle nejvyššího ukončeného vzdělání podle správních obvodů obcí s rozšířenou působností* [online]. [cit 2015-03-10]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30558&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>

Český statistický úřad: Sčítání lidu, domů a bytů 2011b. *Zaměstnaní podle pohlaví a podle odvětví ekonomické činnosti a podle nejvyššího ukončeného vzdělání*. [online]. Posl. aktualizace 26. 3. 2011 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: <https://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30713&th=&vseuzemi=null&v=&vo=null&void=>

Český statistický úřad: Veřejná databáze. 2015. *Zaměstnanci a jejich průměrné hrubé měsíční mzdy v národním hospodářství podle činnosti*. [online]. [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: [56iab://vdb.czso.cz/56iaba/tabparam.jsp?cislotab=10-01&kapitola_id=15&voa=tabulka&go_zobraz=1&childsel0=2](https://vdb.czso.cz/56iaba/tabparam.jsp?cislotab=10-01&kapitola_id=15&voa=tabulka&go_zobraz=1&childsel0=2)

Deník veřejné správy. *Generační rozdíly ve vzdělávání*. [online]. Posl. aktualizace: 6. 11. 2003. [2015-01-12]. Dostupné z: <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=5686310>

Education at a Glance: *OECD indicators*. [online]. 2014. [2015-02-15]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>

Evropa. *European Commission- Press releases 56iabase*. [online]. Posl. aktualizace 14. 9. 2012. [cit 2015-02-23]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-960_cs.htm

Europa. *Statistika vzdělávání na regionální úrovni*. [online]. 2015. [cit 2015-02-22]. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Education_statistics_at_regional_level/cs

Euroskop. *Správní členění-systém NUTS2*. [online]. [cit 2015-02-23]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8642/sekce/spravni-cleneni-system-nuts/>

Informační portál Karlovarského kraje: Karlovarský kraj- problémová analýza. [online]. 2012 [cit. 2015-03-21]. Dostupné z:

<http://www.kr-karlovarsky.cz/region/Documents/Konkurenceschopnost.pdf>

KLEHŇOVÁ, Michaela., a kol. *České školství v mezinárodním srovnání 2011*. Ústav pro informace ve vzdělávání. 2011. Praha. [online]. [cit 2015-01-13]. Dostupné z:

<http://www.nuov.cz/vip2/uplatneni-absolventu-skol-na-trhu-prace-2011>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. 2009. *Zpráva o vývoji českého školství od listopadu 1989*. [online]. [cit 2015-01-21]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategicke-a-koncepcni-dokumenty-cerven-2009>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. 2015. *Neformální vzdělávání*. [online]. [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/neformalni-vzdelavani-1>

Mezinárodní šetření- PISA [online]. [cit 2015-01-10]. *Česká školní inspekce*. 2015. Dostupné z: <http://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-setreni/PISA>

Nesse: Network of experts in social science of education and training. *Mind the gap- Education inequality Gross EU regions*. 2012. [online]. [cit 2015-02-23]. Dostupné z: <http://www.nesse.fr/nesse/activities/reports/activities/reports/mind-the-gap-1>

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development. 2015a. *Education attainment*. [online]. [cit 2015-02-24]. Dostupné z:

<https://data.oecd.org/eduatt/adult-education-level.htm>

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development. 2015b. *Education attainment*. [online]. [cit 2015-02-24]. Dostupné z:

<https://data.oecd.org/eduatt/population-with-tertiary-education.htm#indicator-chart>

PRŮCHA, Jan. *Vzdělanost Čechů a výzvy pro teorii pedagogiky*. PedOr: Vědecký časopis pedagogické společnosti. 2014, roč. 24, č. 2, s. 275-281. [online]. [cit 2015-02-19]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/622/601>

Refernet. Národní vzdělávací fond, 2015. *Pozor na rozdíly-Nerovnosti ve vzdělávání napříč regiony EU*. [online]. [cit 2015-02-24]. Dostupné z:

<http://www.refernet.cz/aktuality/publikace-dokumenty/pozor-na-rozdily-nerovnosti-ve-vzdelavani-napric-regiony-eu>

SIMONOVÁ, Natalie. *Educational Inequalities and Educational Mobility under Socialism in the Czech Republic*. Sociologický ústav akademie věd ČR. 2008, roč. 56, č. 3, s. 429-453. [online]. [cit 2015-03-02]. Dostupné z:

http://www.readcube.com/articles/10.1111%2Fj.1467-954X.2008.00798.x?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=onlinelibrary.wiley.com&purchase_site_license=LICENSE_DENIED_NO_CUSTOMER

SIMONOVÁ, Natalie a Petr SOUKUP. *Reprodukce vzdělanostní nerovností v České republice po sametové revoluci v evropském kontextu*. Sociologický ústav AV ČR. Praha. 2009, roč. 45, č. 5, s. 936-942. [online]. [2015-03-04]. Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/451d9c8a1aa6a0406b35eac9bd25058e1a5679e0_SimonovaSoukupSC2009-5.pdf

ŠAFR, Jiří. *Vliv sociálního a kulturního kapitálu na dosažené vzdělání*. In: Sociologický ústav AV ČR: Institut mezioborových studií. Brno. 2010. [online]. [cit. 2015-02-22]. Dostupné z:

http://sdilenihodnot.soc.cas.cz/getfile.php?file=61426514&filename=Safr_IMSBrno2010.pdf

MORKES, František. *Učitelství noviny: Proměny povinné školní docházky*. č. 33. 2010. [online]. [cit. 2015-02-15]. Dostupné z:

<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>

VEČERNÍK, Jiří. a kol. Sociologický časopis. *Vzdělání, ekonomická zkušenost a reformy v České republice: podpora, nebo obavy?*. 2000, roč. 36, č. 4, s. 415-430. [online]. [cit. 2015-03-17]. Dostupné z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/0f1eb741bf79cdfd6a3fc42683a67305663d84b8_368415HRABA.pdf

Vysoké školy. *Nejnovější výsledky o stavu přijatých na vysoké školy*. 2015. Posl. aktualizace 12. 12. 2011. [online]. [cit. 2015-01-17]. Dostupné z:

<http://www.vysokeskoly.cz/clanek/uiv-vydalo-nejnovejsi-vysledky-o-stavu-prijatych-na-vysoke-skoly>

11 SEZNAM TABULEK, GRAFŮ, OBRÁZKŮ A MAP

Tab. č. 1: Vývoj počtu a podílu osob bez vzdělání a s vysokoškolským vzděláním v letech 1950-2011 v ČR dle bazických indexů xů

Tab. č. 2: Vývoj počtu a podílu osob bez vzdělání a s vysokoškolským vzděláním v letech 1950-2011 v ČR dle řetězových indexů

Tab. č. 3: Podíl osob na stupních nejvyššího dosaženého vzdělání u obyvatel starších 15 let České republiky v letech 1950, 2001 a 2011 v %

Tab. č. 4: Okresy s nejvyššími a nejnižšími podíly osob bez vzdělání v roce 2011 (%)

Graf č. 1: Podíl osob starších 15 let na stupních nejvyššího dokončeného vzdělání v letech 1950-2001 v %

Graf č. 2: Podíl žen a mužů starších 15 let na stupních nejvyššího dokončeného vzdělání dle výsledků SLDB 2011

Graf č. 3: Počet obyvatel podle věkových kategorií dle sčítání z let 1950-2011

Graf č. 4: Struktura ekonomicky aktivních obyvatel podle odvětví ekonomické činnosti k 26. 3. 2011

Graf č. 5: Podíl obyvatel ve věku 25-64 let se vzděláním dle stupňů ISCED v zemích OECD za rok 2012 (%)

Graf č. 6: Míra zaměstnanosti osob ve věku 25-64 let dle stupně vzdělání v roce 2012 (v %)

Mapa č. 1: Podíl osob s nejvyšším středním vzděláním s maturitou či nejvyšším vyšším odborným vzděláním z obyvatel starších 15 let ve správních regionech ORP (SLDB 2011)

Mapa č. 2: Podíl osob s vysokoškolským vzděláním z obyvatel starších 15 let ve správních regionech ORP a jejich získaný akademický titul (SLDB 2011)

Obr. č. 1: Podíl osob s nižším než středním dokončeným vzděláním jako % z obyvatel starších 15 let v regionech NUTS 2 v roce 2012

Obr. č. 2: Podíl osob starších 15 let s dokončeným vysokoškolským vzděláním v regionech NUTS 2 v roce 2012 (%)

12 SEZNAM ZKRATEK

ČR – Česká republika

EU – Evropská unie

ISCED- Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání

SLDB – Sčítání lidu, domů a bytů

OECD- Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

tzn. – to znamená

tzv. – tak zvaně

13 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Úhrnný počet let školního vzdělávání obyvatel starších 15 let k 1. 3. 2001

Příloha B: Nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání ekonomicky aktivních obyvatel dle dat ze sčítání v roce 1991, 2001 a 2011 (v %)

Příloha C: Muži ve věku 15 a více let podle nejvyššího ukončeného vzdělání a věku k 26. 3. 2011

Příloha D: Ženy ve věku 15 a více let podle nejvyššího ukončeného vzdělání a věku k 26. 3. 2011

Příloha E: Obyvatelstvo starší 15 let okresů České republiky podle nejvyššího stupně dosaženého vzdělání v roce 2011

Příloha F: Abstrakt

PŘÍLOHY

Příloha A: Úhrnný počet let školního vzdělávání obyvatel starších 15 let k 1. 3. 2001

Věk	Muži	Ženy	Věk	Muži	Ženy
15-19	9,45	9,5	45-49	12,04	11,68
20-24	11,9	12,35	50-54	11,98	11,63
25-29	12,17	12,39	55-59	12,06	11,39
30-34	12,27	12,42	60-64	11,9	10,99
35-39	12,34	12,39	65-69	11,85	10,53
40-44	12,21	12,07	70 a více	11,63	10,11

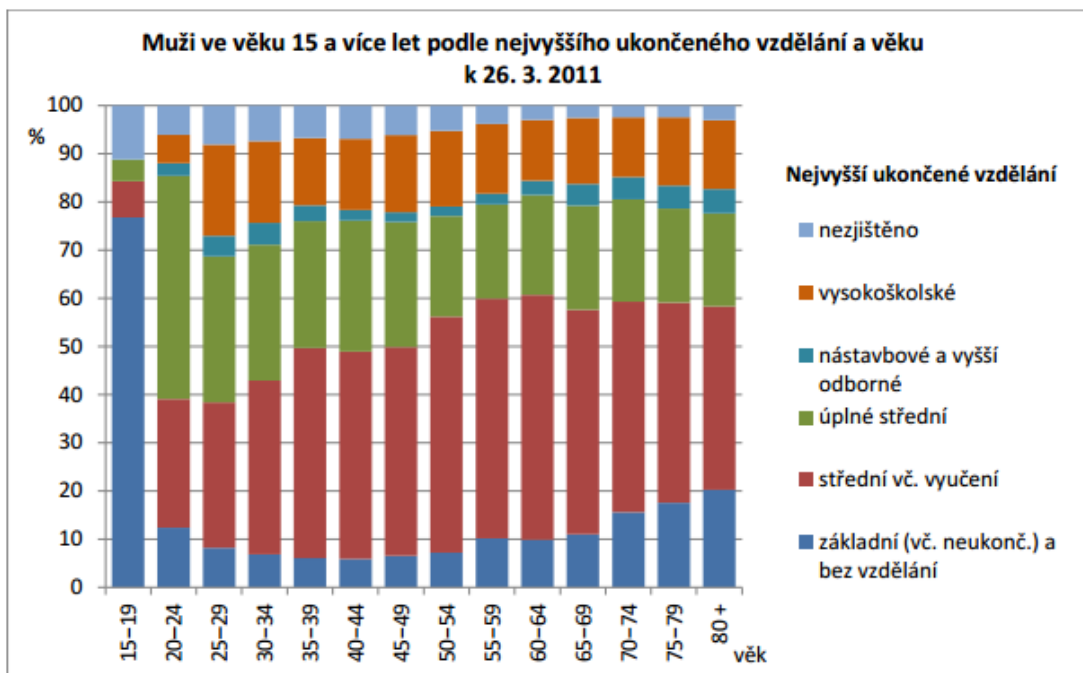
Zdroj: Deník veřejné správy, 2015

Příloha B: Nejvyšší stupeň dosaženého vzdělání ekonomicky aktivních obyvatel dle dat ze sčítání v roce 1991, 2001 a 2011 (v %)

Stupeň vzdělání	1991			2001			2011		
	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy
Základní	18,7	13,9	24	10,1	7,8	12,9	7,8	7	9,4
Střední bez maturity	43,1	50,6	34,7	43,4	50,5	34,8	36,8	44	30,6
Střední s maturitou	27,8	23,2	32,9	34,2	28,3	41,2	37,5	30,8	41
Vysokoškolské	9,4	11,2	7,5	11,8	12,9	10,6	17,1	17,3	18,1
Bez vzdělání	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2
Nezjištěno	0,9	1	0,8	0,3	0,3	0,3	0,6	0,6	0,7
Celkem (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100

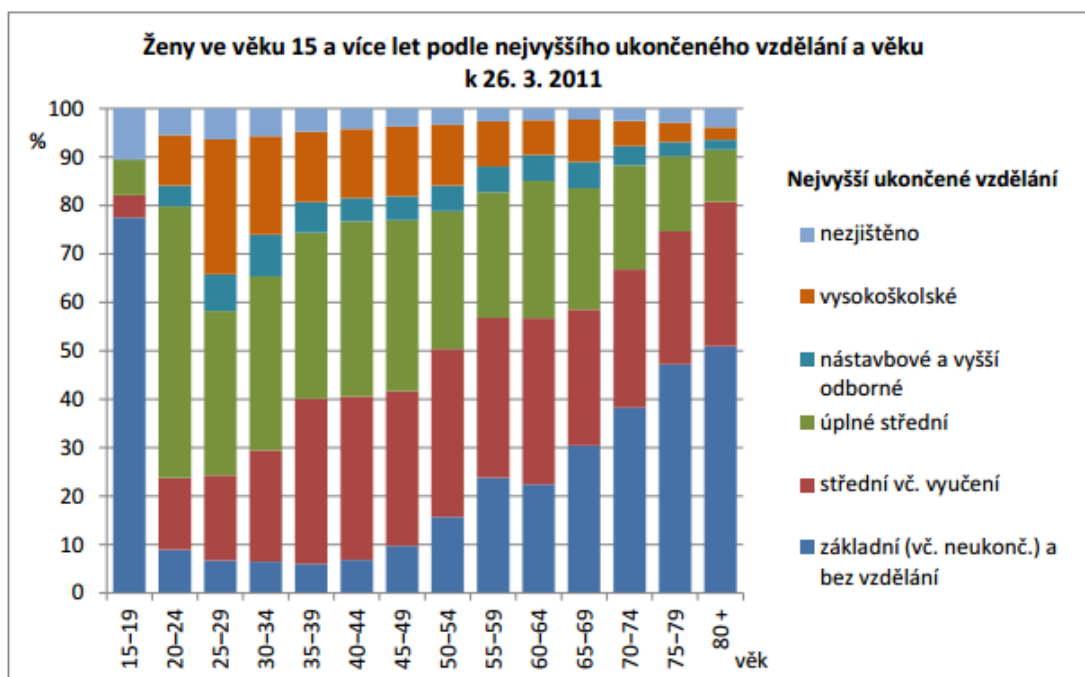
Zdroj: vlastní zpracování dle dat z ČSÚ, 2014, 2015e, 2015d

Příloha C

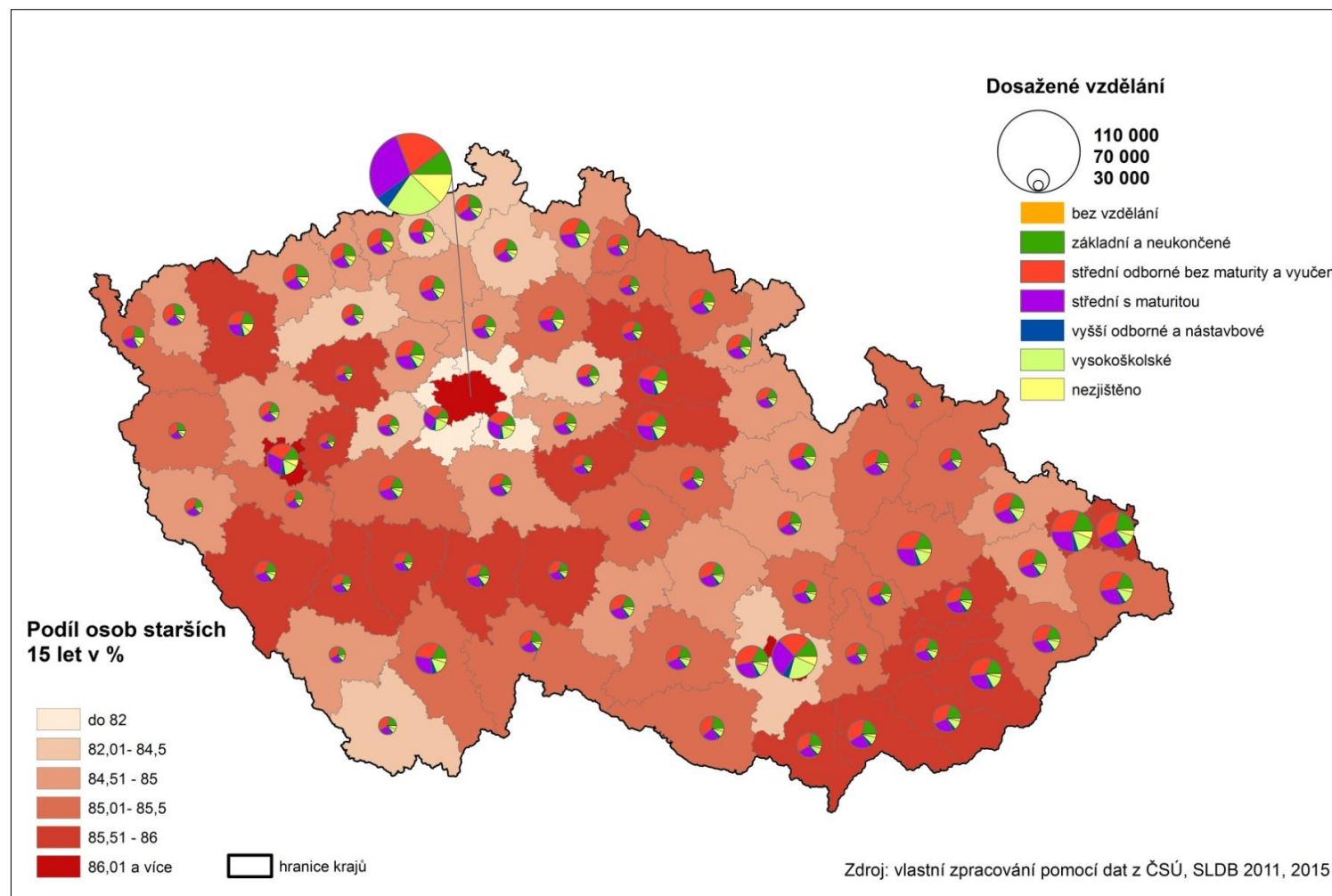
Zdroj: převzato z ČSÚ, 2014b

Příloha D

Zdroj: převzato z ČSÚ, 2014

Příloha E: Obyvatelstvo starší 15 let okresů České republiky podle nejvyššího stupně dosaženého vzdělání v roce 2011

Příloha F: Abstrakt

Citační záznam:

KETNEROVÁ, Julie. *Vzdělanostní struktura obyvatelstva České republiky*. Bakalářská práce. Plzeň: Fakulta ekonomická ZČU v Plzni, 63 s. 2014

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá analýzou vzdělanostní struktury obyvatelstva České republiky. Charakterizuje vývoj úrovně vzdělanosti obyvatel ČR od roku 1950 do současnosti za použití dat z jednotlivých sčítání lidu. Byla použita data o nejvyšším dokončeném vzdělání obyvatel, díky kterým mohly být zjištěny trendy ve vývoji vzdělanosti na našem území. Pro zjištění vývoje a tempa přírůstku osob s určitým stupněm vzdělání byla využita indexní analýza pomocí bazických a řetězových indexů. V práci je dále sledována vzdělanost obyvatel podle pohlaví, věku či ekonomické aktivity. Jednou z hlavních součástí práce je charakteristika a analýza územních rozdílů ve vzdělanosti v České republice na úrovni obcí s rozšířenou působností pomocí dat z posledního sčítání lidu v roce 2011. Územní rozdíly jsou také sledovány na regionální úrovni v rámci Evropy dle indikátorů Eurostatu a OECD.

Klíčová slova: vzdělanost, obyvatelstvo, struktura, Česká republika

Quotation note:

KETNEROVÁ, Julie. *The educational structure of the population in the Czech Republic*. Pilsen: Faculty of Economics, University of West Bohemia in Pilsen, 63 p., 2015.

Abstract

The bachelor's thesis analyzes the structure of education of the citizens of the Czech Republic. It characterizes the development of the educational level since 1950 using the data of individual censuses. The data of the highest level of education were used, therefore to was possible to describe the trends of education level of the Czech Republic. The index analysis using the basis index and chain index was used for determining the development and speed of increase of people with certain level of education. In the thesis, the level of education according to gender, age, and economic activity is further observed. One of the main parts of the thesis is the characteristic and analysis of local differences in education on the level of individual municipalities according to the 2011 census data, as well as the local differences on the regional level within Europe according to the indicators of Eurostat and OECD.

Key words: education, population, structure, Czech Republic